

ŠTÚDIE

NÁČRT MIESTA A ÚLOHY BRANNÝCH ORGANIZÁCIÍ V BRANOM SYSTÉME ČESKOSLOVENSKA V ROKOCH 1929–1938

MILOSLAV ČAPLOVIČ

ČAPLOVIČ, M.: An outline of locations and missions of defense organizations within the defense system of Czechoslovakia in 1929–1938. *Vojenská história*, 2, 4, 1998, pp 3–29, Bratislava.

The objective of this survey is to chart the locations and missions of defense organizations within the defense system of Czechoslovakia in the pre-Munich era, to trace the relations among the respective organizations and to take a closer look at the cooperation these organizations upheld with organs of the Czechoslovak Supreme Military Administration in the field of running paramilitary training for civilians in the period between 1929 and 1938. The survey builds on previous historic research done on the issue in question, focusing on the first decade of existence of the first Czechoslovak Republic. In addition, we are shown how individual political entities understood and realized military training and also what sense and importance they accorded to such activity.

Military History. Czechoslovakia. Defense organizations within the defense system of Czechoslovakia in the period between 1929 and 1938.

Cieľom tohto príspevku je zmapovať miesto a úlohu branných organizácií v brannom systéme predmníchovského Československa, ich vzájomné vzťahy a spoluprácu s najvyššími orgánmi čs. vojenskej správy v oblasti realizácie brannej výchovy obyvateľstva v rokoch 1929 – 1938. Štúdiá nadväzuje na predchádzajúci výskum predmetnej historickej problematiky počas prvého decénia existencie prvej ČSR.¹

Rok 1929 priniesol čiastočné uvoľnenie ovzdušia napätých medzinárodných vzťahov ako v Európe, tak aj v celosvetovom meradle. K tomu prispela najmä dohoda o odmietnutí vojny ako prostriedku medzinárodnej politiky – Briandov Kellogov pakt, ktorý podpísalo 27. augusta 1927 v Paríži 15 signatárskych štátov (medzi nimi ČSR i Nemecko). K nim sa do roku 1938 pripojilo ďalších 60 štátov.

Vnútropolitická scéna ČSR sa menovaním novej vlády vedenej Františkom Udržalom 1. februára 1929 síce stabilizovala, ale najbližších osem mesiacov ju „oživovalo“ dianie na Slovensku – tzv. Tukova aféra. Nakoniec bol dr. Vojtech Tuka (vodca rozpustenej fašizoidnej polovojenskej organizácie Rodobrany) spolu s Alexandrom Machom a Antonom Snáczkym postavený pred bratislavský krajský súd a 5. októbra 1929 odsúdený na 15 rokov väzenia za vlastizrada a špionáž v prospech Maďarska. Hlinkova slovenská ľudová strana, na protest proti výsledku tohto politického procesu, odvolala 8. októbra 1929 svojich dvoch ministrov z vlády (Msgr. Jozefa Tisa a Ľudovíta Labaja), a tým prešla do opozície.

* * *

Začiatkom druhého desaťročia čs. štátnosti sa začala oveľa intenzívnejšie prehlbovať spolupráca branných organizácií s najvyššími orgánmi čs. vojenskej správy, a to nielen na úseku zavedenia jednotnej brannej výchovy obyvateľstva. Dňa 29. januára 1929 vedenie Čs. obce

¹ČAPLOVIČ, M.: Náčrt vzniku a činnosti branných organizácií v Československu v rokoch 1918–1928. In: *Vojenská história*, 1998, č. 2, s. 14–38.

streleckej v Prahe požiadalo ministerstvo národnej obrany (ďalej MNO) o uznanie účasti tejto brannej organizácie v bojoch o Slovensko 1918–1919. V jej žiadosti sa doslova píše: „Československá Obec Střelecká v Praze jako nejstarší ústředí národně uvědomelého střelectva (Česká obec střelecká bola založená v roku 1897 – pozn. M.Č.), zúčastnila se činně s ostatními tělovýchovnými složkami a dobrovolci obrany Slovenska při vpadu Maďarů roku 1919... K uznání této krásné činnosti uspořádá Čsl. Obec Střelecká zvláštní slavnost... a obrátí se také na vážené ministerstvo národní obrany s uctivou žádostí, aby také ono zvláštním vyznamenáním praporu a dekorací jednotlivců potvrdilo jejich hrdinnost a neohroženost v době, kdy napadena byla republika... Zástupci Čsl. Obce Střelecké... doufají, že dosavadní snaha celé obce, která snaží se vyjítí všem požadavkům MNO vstříc bude i po této stránce uznána...“² Žiaľ, odpoveď MNO sa nezachovala. Možno však oprávnene predpokladať, že zaujalo k žiadosti kladné stanovisko.

Na ministerstvo národnej obrany sa v otázke schválenia „kroja“ (rovnošaty) chlapcov Zväzu junákov skautov a skautiek republiky Československej (ďalej RČS) obrátilo 21. februára 1929 ministerstvo vnútra. Požiadalo MNO o zaujatie stanoviska k tejto žiadosti, pričom poukázalo, že „...dle § 11 stanov, schválených vnitřním výnosem ministerstva vnitra ze dne 2. dubna 1928 č. 14624/28/6, jsou činní členové svazu a mládež jimi vedená oprávněny nositi skautský kroj a odznaky podle ustanovení uvedených ve vnitřním řádu svazu...“³ MNO vrátilo 8. marca 1929 žiadosť Zväzu junákov skautov RČS s tým, že proti povoleniu nosenia skautskej rovnošaty nemá námietky. Táto telovýchovná branná organizácia bola pokračovateľom spolku Junák – Český skaut založeného v roku 1914. Jeho organizátorom a hlavným predstaviteľom bol Antonín Benjamin Svojsík, ktorý v českých krajinách už pred prvou svetovou vojnou šíril skautské myšlienky. Vychádzal pritom z anglického skautského systému, ktorý vypracoval sir Robert Baden-Powell a E. T. Seton. Hlavným poslaním skautingu (výchovného systému mládeže) bolo a je aj v súčasnosti pestovať v mladom človeku mravnosť, ušľachtilosť, ľudskosť, bratstvo, poslušnosť. Pri plnení svojho programu dodnes využíva najmä pobyt v prírode, sklon mládeže k romantizmu, samostatnosti, športu a hram, ako aj kultúrnej činnosti. Organizuje turistiku, táborenie a vychováva mládež k praktickej zručnosti, družnosti a sebadisciplíne.⁴ Zväz junákov skautov RČS patril k najmasovejším skautským telovýchovným organizáciám v medzivojnovej republike. Už v roku 1924 dosiahla jeho členská základňa 28 017 členov, združených v 872 skautských spolkoch.⁵

Dňa 19. marca 1929 sa predseda Zväzu čs. rotmajstrov, štábný rotmajster Rudolf Dejmek a konateľ zväzu, rotmajster vo výslužbe František Lejnar, obrátili na 1. vojenské oddelenie Prezídia MNO vo veci sťažnosti proti osočovaniu tejto vojenskej stavovskej organizácie v časopise *Orel* – ústrednom tlačovom orgáne katolíckej telovýchovnej organizácie Čs. *orol*. V januárovom čísle tohto časopisu bol v rubrike „Na orlí stráží“ uverejnený článok „Opět vojenská statistika“. V článku sa okrem iného písalo: „Jako každého roku, i letos vydala vojenská správa statistiku o tom, ve kterém spolku nováčci, nastupující službu vojenskou 1. října, pěstovali tělocvik nebo sport... K této statistice mohli bychom opakovati všecko, co už jsme o ní napsali. Upírame jí pravdivost a spolehlivost... Pokud jde o Orla, platí naše stará pochybnost a zkušenost: naši hoši, když vidí, koho mají v rotmistrech před sebou, raději své členství

²Vojenský historický archiv (ďalej VHA) Praha, MNO – Prezidium 1927–1939, kr. č. 7828, sign. 68 8/4.

³Tamže, kr. č. 7835, sign. 89 3/1.

⁴Encyklopedický slovník. Praha, Odeon 1993, s. 995–996. KOLÁŘ, F. a kol: Politická elita meziválečného Československa. Kdo byl kdo 1918–1938. Praha 1998, s. 242.

Bližšie SVOJSÍK, A. B.: Skauting. In: Armáda a národ. Praha, L. Mazač 1938, s. 512–513.

⁵Encyklopédia Slovenska. V. zväzok R – Š. Bratislava, Veda 1981, s. 246. Ďalšie skautské organizácie v 1. ČSR: 1) Čs. obec junákov voľnosti, v roku 1924 80 spolkov a 2000 členov; 2) Združenie socialistických skautov, vzniklo v roku 1919, pod vplyvom Čs. strany národnosocialistickej; 3) oddiely Skautov práce, začali vznikať v roku 1920 pri sekciiach sociálnodemokratickej mládeže a v roku 1922 sa prihlásili k zásadám KSČ; 4) Spartakovi skauti, vznik v roku 1921 na základe uznesenia 1. zjazdu Federácia robotníckych a telocvičných jednôt, pod vplyvom KSČ; 5) Slovenský katolícky skaut, pod vplyvom HSLS. V roku 1924 sa Skauti práce a Spartakovi skauti zjednotili a vytvorili komunistickú skautskú organizáciu – Spartakovi skauti práce (Tamže).

zapřou, než aby se dali pro své členství v Orlu šikanovat. A tak je celá tato statistika jenom zbytečnou a drahou hračkou.“⁶

Predstavitelia Zväzu čs. rotmajstrov, ktorý bol pod výrazným vplyvom Čs. strany národnosocialistickej, vo svojej sťažnosti poukázali na úplne bezdôvodné napadnutie zboru rotmajstrov a nevecnú kritiku, ktorá sa dotýkala dobre mieneného úsilia MNO. Už 30. marca 1929 vydal prednosta 5. školského a výcvikového oddelenia Hlavného štábu čs. brannej moci, plukovník gšt. Antonín Basl k tejto sťažnosti neoficiálne stanovisko, v ktorom sa môžeme dočítať: „*Naše statistika je stejně spolehlivá jako každá jiná, která se musí opírat o lidskou výpověď. Dosud proti ní nic nenamítal ani Svaz DTJ (Robotnických telocvičných jednot – pozn. M. Č.), ani komunisté ani Sokolové... Podezírat poddůstojníky z falšování zápisů je poněkud neopatrné, když jsou mezi nimi i příslušníci Orla, rovněž rotmistři jsou v oné organizaci. Proto by se měl ohradit podle mého názoru především Svaz čs. rotmistřů v orelském ústředí.*“⁷

Začiatkom apríla 1929 požiadalo Ústredie Sedliackej jazdy (ďalej S.J.) v Prahe prostredníctvom tajomníka agrárnej strany Rudolfa Berana, vtedajšieho prednostu Prezídia MNO generála justičnej služby Zdenka Weinereka o pridelenie 200–300 vyradených jazdeckých šablí. Zdôvodňovalo to potrebou výcviku členov S.J. v šerme, ktorý bol jedným z cieľov činnosti tejto polovojenskej organizácie.⁸ „*...V našich Selských jždách je velmi mnoho členů, bývalých příslušníků dragounských, hulánských a husarských pluků, kteří dovedou s jezdeckými šavlemi velmi dobře čvicití a rádi by znovu tato cvičení v Selských jždách také prováděly a v šermu šavli cvičili zvláště mladší naše členy, kteří neměli možnost se šermu na vojně naučiti...*“⁹ píše sa v žiadosti tajomníka Ústredia S.J. Josefa Šimona. Ministerstvo národnej obrany však tejto požiadavke nemohlo vyhovieť, pretože podľa oznámenia prednostu 2. zbrojno-materiálneho oddelenia II. delostreleckého a zbrojného odboru MNO plukovníka Jaroslava Hušu, neboli vtedy žiadne staré vyradené šable k dispozícii, a to tak v zásobách vojenskej správy, ako ani v zásobách finančnej správy ruských légii.¹⁰

Na jeseň 1929 sa delegáti troch čs. streleckých korporácií – Čs. obce streleckej, Čs. národného zväzu streleckého a Zväzu ozbrojených jednot RČS – na spoločnej porade dohodli, že vytvoria stály výbor, zložený z dvoch zástupcov každej streleckej organizácie. Výbor mal usmerňovať všetky strelecké podujatia celoštátneho významu a dohliadať, aby sa plánované podujatia časovo neprekrývali a mali všestrannú podporu zúčastnených korporácií. Na tejto porade však nedošlo k najdôležitejšej dohode, a to v otázke, ktorá z týchto organizácií bude zastupovať čs. strelectvo v Medzinárodnej streleckej únii so sídlom v Paríži. Čs. strelectvo v uvedenej medzinárodnej inštitúcii od roku 1919 zastupovala Čs. obec strelecká. Avšak predstavitelia Čs. národného zväzu streleckého, na základe najlepších streleckých výsledkov v domácich aj zahraničných súťažiach v posledných rokoch, požiadali ministerstvo národnej obrany, aby odporučilo túto brannú streleckú korporáciu za člena Medzinárodnej streleckej únie. MNO odporučilo tento návrh 25. novembra 1929 so zdôvodnením, že výsledky Čs. národného zväzu streleckého zaručujú najúspešnejšiu reprezentáciu čs. republiky v zahraničí, v úsilí dosiahnuť čo najlepšie umiestnenie vo svetovej streleckej súťaži. Súhlasné stanovisko zaujalo aj ministerstvo verejného zdravotníctva a telesnej výchovy. Z týchto dôvodov MNO navrhlo predsedníctvu ministerskej rady čs. vlády, aby poverilo túto brannú organizáciu zastupovaním v Medzinárodnej streleckej únii.¹¹

Najmladšia branná strelecká organizácia – Zväz ozbrojených jednot RČS – bola založená v roku 1927 na základe ustanovenia § 28 odst. b. branného zákona č. 193/1920 Zb. z. a n. a § 119

⁶Orel, 1929, č. 1, s. 12–13.

⁷VHA Praha, MNO – Prezídium 1927–1939, kr. č. 7824, sign. 52 4/14.

⁸Pozri Stanovy Sedliackej jazdy, § 6 odst. 6. Slovenský národný archív (ďalej SNA) Bratislava, Policajné riaditeľstvo 1920–1950, kr. č. 122, Mat. 20/30.

⁹VHA Praha, MNO – Prezídium 1927–1939, kr. č. 7836, sign. 89 3/1.

¹⁰Tamže.

¹¹Tamže, kr. č. 7828, sign. 68 8/1–13.

vykonávacích branných predpisov č. 269/1921 Zb. z. a. n. Za jeho vznik sa zaslúžil predovšetkým Hlavný štáb čs. brannej moci, ktorý mal eminentný záujem, aby práve tento zväz patril k najaktívnejším branným organizáciám pri realizácii plánu brannej výchovy obyvateľstva. K tomu vydalo 3. operačné oddelenie Hlavného štábu aj smernice pre výcvik v ozbrojených jednotách, vykonávaný pod dohľadom vojenských inštruktorov.¹²

Začiatkom 30. rokov postihla svet veľká hospodárska kríza, ktorá spôsobila výrazný pokles životnej úrovne obyvateľstva. Táto situácia vytvárala živnú pôdu pre uplatnenie demagogických a populistických vodcov (napr. Adolf Hitler v Nemecku), ktorí zjednodušenou argumentáciou oslabovali dôveru obyvateľstva v demokraciu ako optimálneho spoločenského modelu. Na medzinárodnej politickej scéne hospodárska kríza poslúžila ako dôvod a zámenka k expanzii revizionistických štátov, čo v konečnom dôsledku viedlo k prehodnoteniu systému kolektívnej bezpečnosti. Následkom toho sa v mnohých európskych štátoch realizovalo viacero opatrení posilňujúcich ich branný systém, s dôrazom na výcvik mládeže pred nástupom na vojenskú službu. Zhoršujúca sa medzinárodná situácia viedla aj v Československu k zintenzívneniu záujmu oficiálnych branných organizácií o ďalší rozvoj brannej výchovy obyvateľstva, so zameraním na predvojenský výcvik mládeže.¹³

Najväčšiu aktivitu na propagáciu a realizáciu brannej myšlienky rozvíjal Zväz čs. dôstojníctva (ďalej ZČSD), najmasovejšia stavovská organizácia čs. brannej moci. Tento zväz pocíťoval povinnosť byť vedúcim činiteľom, riadiacim nielen praktické kroky na úseku brannej výchovy, ale aj činnosť tých branných organizácií s celoštátnou pôsobnosťou, ktoré sa stotožňovali s oficiálnou vládnu politiku. Vo februári 1930 predstavitelia ZČSD vystúpili s návrhom, aby v spolupráci s Vedeckým ústavom vojenským¹⁴ a po spoločných rokovaníach so zástupcami Čs. obce legionárskej, Čs. národného zväzu streleckého, Čs. obce sokolskej, Robotníckych telocvičných jednôt, Čs. orla a ďalších branných organizácií sa započala dobrovoľná branná príprava obyvateľstva. „*Cílem přípravy měla být propagace státní a branné myšlenky, vlastní výchova mravní a tělesná, základní výcvik se zbraní a pokračování ve výcviku osob, které po skončení prezenční služby odešly do zálohy.*“¹⁵ Podľa tohto návrhu sa mala branná príprava realizovať na školách a v štátotvorných polovojenských, vojenských stavovských a telovýchovných branných organizáciách, pod vedením cvičiteľov z radov dôstojníkov, poddôstojníkov a rotmajstrov v zálohe, ktorí mali byť finančne ohodnotení štátom. Okrem toho

¹²Už 31. mája 1927 predložil Zväz ozbrojených jednôt RČS na MNO žiadosť o zapožičanie vyradených kompletných pušiek Mannlicher a nábojov na branný výcvik. „*Výnosem čj. 7260 dův.pres./1.odděl. 1927 bylo Svazu ozbrojených jednot rezervováno ve skladišti v Purkraticích celkem 5 000 pušek Mannlicher vz. 95 s bodákem a pochvou, které mohou být postupně odebírány podle vzrůstu členstva v jednotlivých jednotách... Tímtež výnosem byli Svazu ozbrojených jednot sděleny podmínky pro odběr střeliva a podmínky pro bezpečné uložení a přechovávání zbraní, jak to ministerstvo vnitř požadovalo...*“ (Tamže, kr. č. 8656, sign. 68 8/3).

¹³Například predstavitelia pražskej ozbrojenej jednoty č. 1 Zväzu ozbrojených jednôt RČS začali už na sklonku roka 1929 vykonávať predvojenský výcvik mládeže vo veku od 14 do 17 rokov. „*Důvod tohoto kroku Ozbrojené jednoty vylíčil... nadporučík Miloš Cettl, známý z řady propagačních přednášek v četných městech... Vylíčil, jak u našich sousedů i v jiných zemích nahrazují menší početnost mužstva zvýšeným výcvikem v době před nastoupením služby. Přesvědčivé přednášky, spojené s promítáním několika vojenských filmů, naslouchalo vedle četných zástupců vojenské správy a tělovýchovných korporací a tisku také dosti zájemců mladých a starých.*“ (Lidové noviny, 2. 12. 1929).

¹⁴Vedecký ústav vojenský (VÚV) nepatril medzi vojenské štátne ustanovizne. Išlo o dobrovoľnú organizáciu čs. dôstojníkov, ktorá vznikla 29. mája 1919 v Prahe pod názvom Vedecký svaz čs. dôstojníctva. O rok neskôr sa premenoval na Vedecký ústav vojenský. Cieľom tejto organizácie bola záujmová činnosť dôstojníkov v oblasti vojenskej vedy, vlastivedného a vojensko-historického štúdia, budovanie vojenskej vedeckej knižnice, vydavateľská činnosť atď. (SANDER, R.: Organizační a dislokační vývoj československé armády v letech 1918–1939. In: Sborník archivních prací 1, r. 35. Praha, Panorama 1985, s. 142). „*...Ústavní činnost je organizována v těchto složkách: Vojenské rozhledy, vydavatelská činnost, Matice vojenská, knihovna, literární soutěže, branná příprava, vlastivedné studium, studium čs. dějin vojenských a studium cizích zemí...*“ (VHA Praha, MNO – Prezidium 1927–1939, kr. č. 10564, sign. 68 1/1–12).

¹⁵POKORNÁ, A: Branné organizace v buržoázním Česko-slovensku (1921–1939). In: Historie a vojenství, 1979, č. 6, s. 81.

Zväz čs. dôstojníctva navrhol zriadiť jednomesačný kurz pre cvičiteľov a pri niektorej pobočke zväzu realizovať brannú prípravu na skúšku v trvaní jedného roka.¹⁶ Nakoniec vedúci činitelia ZČSD, na čele s vtedajším predsedom zväzu a ministrom vnútra JUDr. Jurajom Slávikom, oznámili v apríli 1930 ministerstvu národnej obrany, že sa im podarilo docieľiť súhlasné stanovisko takmer všetkých oficiálnych branných organizácií v tom, aby práve tento zväz začal prípravnú prácu na realizácii svojho návrhu, „...neboť zavedení branné výchovy je z dôvodu celonárodných a štátnych naléhavě nutné“.¹⁷

V súvislosti s pripravovanou reformou školstva MNO zaujalo 13. júna 1930 stanovisko k otázke brannej výchovy na školách, ktoré adresovalo prezídiu ministerstva školstva a národnej osvety. V tomto stanovisku sa okrem iného uvádza, že „...při jednání Mezinisterského sboru pro věci obrany státu o osnově zákona o obraně státu bylo usneseno, do § 11 této osnovy pojmouti ustanovení, že vláda stanoví, jak se má ve výchově občanů pěstovati myšlenka obrany státu. Tento návrh spolu s ustanovením § 2 branného zákona o tom, že tělesná výchova mládeže před brannou povinností, /: a tedy t.zv. vojenská příprava, branná výchova /:, bude upravena zvláště, jasně dokumentují potřebu branné výchovy na školách a proto považuje vojenská správa – a zvláště vzhledem k požadavku zkrácení přesenní služby – za nutné k řešení branné výchovy na školách neprodleně přikročiti...“¹⁸ MNO navrhlo spracovať aspoň dočasný program brannej výchovy na školách – obecných, občianskych, stredných a odborných (vrátane živnostenských), a to podľa možnosti ako súčasť dovtedajších učebných predmetov – občianskej náuky a výchovy, telesnej výchovy, vlastivedy a pod.¹⁹

V októbri 1930 uverejnili *Národní listy* článok prvého zástupcu náčelníka hlavného štábu čs. brannej moci, brigádneho generála Josefa Votrubu pod názvom *Branná povinnost a vojenská výchova mládeže*. Požiadaval v ňom o maximálnu podporu verejných úradov k tejto otázke a apeloval na civilnú verejnosť (najmä inteligenciu), aby pochopila zámer vojenskej správy zaviesť a organizovať vojenskú výchovu mládeže na školách. Poukázal pritom, že vytvorenie a spravovanie vlastnej štátnosti by nemalo obchádzať prirodzené potreby brannosti. „...Ať přemýšlím o mírových snahách evropských států jak chci, přece jen nedovedu pochopit, proč Itálie, Francie, Belgie, Rumunsko, Polsko, Jugoslavie, Německo, Maďarsko mají zákony o tělesné výchově, branné přípravě, nebo jedno i druhé bez zákona provádějí v plné horlivosti, a u nás nekonáme dosud ani svou povinnost... Potřebujeme zákonnou úpravu o povinné tělesné výchově hochů a dívek, mužů a žen, chceme péči o hřiště a cvičiště, potřebujeme účelných školních tělocvičen... Dostaneme-li do kasáren muže tělesně i duševně zdravé a touto výchovou připravené na to, že se ozbrojenému nepříteli neubráníme holýma rukama, budeme spokojeni, neboť jen tehdy můžeme spoléhat na vlastní síly, že udržíme a budoucím pokolením odkážeme samostatnost, která nás stála tolik obětí... Uznáva-li tedy národ potřebu obrany, musí v tom duchu vychovávat svou mládež. Jiné cesty není.“²⁰

Predstavitelia Zväzu čs. dôstojníctva sa však neuspokojili len s tým, že sa im v roku 1930 podarilo získať súhlasné stanovisko ústredných branných organizácií k zavedeniu brannej vý-

¹⁶Důstojnické listy, 3. 4. 1930. „V návrhu branné přípravy se zdůrazňuje nezbytnost její organisace v prospěch státu a jeho občanů. Účastní se jí všichni, muži i ženy, a to: povinné tělesné výchovy, zavedené zákonem, muži od 6–24 let, ženy od 6–21 let... Dobrovolné výchovy a výcviku zúčastní se muži od 1. ledna dokončeného 18. roku do 50 let. Ženy ve službě zdravotnické od 18 let. Osoby, které se zúčastnily dobrovolné vojenské výchovy, budou po prokázání svých schopností zkouškou požívati zvláštních výhod, bude jim na př. umožněna volba zbraně pro činnou službu, volba posádky, zkrácení přesenní služby, přednost přijímání do vojenských škol a pod... Dobrovolná vojenská výchova a výcvik mají míti ráz přísně vojenský a obsahovati všechny základní složky vojenské výchovy...“ (Tamže).

¹⁷Kol. autorov: Vojenské dějiny Československa 1918–1939. III. díl. Praha, Naše vojsko 1987, s. 315–316. Pozri KUDLÁČEK, Č. – LIER, M.: Prvky brannosti v národě a snahy o celostátní organizaci branné výchovy. In: Dvacet let československé armády v osvobozeném státě. Praha, Orbis 1938, s. 64.

¹⁸VHA Praha, MNO – Prezidium 1927–1939, kr. č. 8666, sign. 86 1/1–12.

¹⁹Tamže. Bližšie PECHLÁT, A.: Branná výchova. In: Armáda a národ, c. d., s. 471–472.

²⁰Národní listy, 28. 10. 1930.

chovy obyvateľstva a k spolupráci pri vypracovaní návrhu jej vlastnej realizácie. „Svaz... pokračoval sám ďalej za vytyčeným cieľom, aby dosáhl splnení tejto tak dôležitej podmienky pro zdar obrany štátu. Sjednával dohody s jednotlivými korporáciami o spolupráci k provádzaniu brannej výchovy, porádal od r. 1931 cykly prednášiek o brannosti...“²¹

Pokiaľ išlo o aktivity telovýchovných branných organizácií v tomto období, za zmienku stojí činnosť Čs. orla. Táto organizácia na základe zmien v stanovách, ktoré schválilo ministerstvo vnútra v roku 1930, zaviedla od roku 1931 pre svojich členov nové poradové cvičenia podľa vzoru vojenských poradových cvikov.²² O tom, že sa Čs. orol priblížil poslaniu organizovania brannej výchovy a absorboval aj branné prvky pri výchove členskej základne, svedčí jeden z prejavov predsedu vládnej Čs. strany ľudskej a ministra pre zjednotenie zákonov a organizáciu správy Msgr. dr. Jana Šrámka. Okrem iného v ňom povedal: „...Budeme musieť počítati i v dobách míru, že musíme býti zdatnými obránci, ale na druhej strane budeme hľadeti vypěstovati ve svém členstvu všechny vlastnosti, aby si bylo vědomo, jakou povinnost k národu a ke štátu má. Náš stát už svou geografickou polohou má těžké posice. My máme sice spouje, ale tito nám jen tehdy účinně pomohou, když nejdříve pomůžeme sami sobě...“²³

Pod tlakom Zväzu čs. dôstojníctva musela napokon aj Čs. obec sokolská prehodnotiť svoju postoj k otázkam brannej výchovy. V apríli 1931 schválil cvičiteľský zbor Sokola návrh na úpravu sokolských poradových cvičení, ktorý sa mal zhodovať so systémom poradového výcviku v čs. armáde.²⁴ Dňa 11. januára 1932 zomrel dlhoročný starosta Čs. obce sokolskej (1906–1932) dr. Josef Scheiner.²⁵ Novým starostom sa stal dr. Stanislav Bukovský, ktorý bol už v roku 1921 zvolený do náčelníctva tejto najmasovejšej telovýchovnej organizácie v čs. republike. Ďalší rozmach činnosti Sokola a nárast jeho členskej základne bol začiatkom 30. rokov badateľný aj na Slovensku. Na sklonku roka 1932 bolo v šiestich slovenských sokolských župách spolu 143 sokolských jednôt a pobočiek, v ktorých bolo organizovaných 18 065 členov, 3769 dorastencov a 14 887 žiakov. Celkový nárast členstva v Čs. obci sokolskej za rok 1932 bol 5299 osôb.²⁶

Taktiež vedúci činitelia Čs. obce legionárskej na čele s Josefom Patejdlom a JUDr. Ivanom Markovičom sa na svojom zjazde v decembri 1932 rozhodli zapojiť do spolupráce s ostatnými brannými organizáciami pri organizovaní brannej výchovy obyvateľstva.²⁷

K ďalším branným organizáciám, ktoré podliehali ustanoveniu § 28 odst. b Brannej zákona č. 193/1920 Zb. z. a n. a začiatkom 30. rokov venovali zvýšenú pozornosť otázkam brannej výchovy, patrili: Čs. obec strelecká, Čs. národný zväz strelecký a Zväz národných gárd RČS.

²¹KUDLÁČEK, Č. – LIER, M.: Prvky brannosti v národě, c. d., s. 65.

²²Tamže. Stanovy Československého Orla, Hlava I., § 2 Účel., odst. 3. „Spolupracovati s úřady státními i samosprávnými při činnosti o kulturní a tělovýchovné povzneseení občanství v rámci těchto stanov a za účelem zvýšení brannosti štátu...“ (VHA Praha, MNO – Prezidium 1927–1939, kr. č. 8656, sign. 68 5/1).

²³ŠRÁMEK, J.: Orel, národ a stát. In: Jednota Československá. Banská Bystrica, Náš domov 1934, s. 133.

²⁴Kol. autorov: Vojenské dějiny Československa 1918–1939, c. d., s. 316.

²⁵Významne postavenie dr. Josefa Scheinera v čs. spoločnosti dokumentuje fakt, že mu najvyššie čs. štátne orgány 15. januára 1932 usporiadali štátny pohreb. V smútočnom prejave minister národnej obrany JUDr. Karel Viškovský napríklad uviedol: „...Jeho působením duch sokolský, který vychovával naše zahraniční vojsko, duch légii, duch jednoty národa, duch hrdinství a vítězství, stal se duchem a východiskem výchovy naší nové armády... Cílem našich zápasů, v nichž Dr. Scheiner hrál úlohu tak vynikající, bylo docílení naší samostatnosti a zabezpečení klidného vývoje mezi národy světa. Nehledáme nepřátelství, nehledáme výbojů. Přejeme si býti ochráněni konfliktů a zlých osudů. Ale právě proto musíme býti schopni, abychom ochraňovali to, co jsme získali, i oběti životů, kdyby toho bylo kdykoliv třeba... Loučím se s Tebou, drahý bratře, Veliký Zesnulý, jménem vlády republiky Československé, jménem československé armády. Děkuji Ti jménem jejích za nadlidské dílo Tvé, které zůstane trvale majetkem národa. Jsi spoluzakladatelem jeho samostatnosti, byl jsi ochráncem jeho bezpečnosti. Zůstaň s námi v dobách dobrých i zlých jako učitel a jako obránce...“ (VHA Praha, MNO – Prezidium 1927–1939, kr. č. 10 366, sign. 80 6/1–3).

²⁶SKOPAL, E.: Sokol na Slovensku a Jednota Československá. In: Jednota Československá, c. d., s. 132. „...Koncom r. 1932 bolo na Slovensku 32 vlastných sokolovní, ostatné jednoty cvičili: 44 v školách, 31 v hostincoch a 24 inde. Letných cvičísk bolo 93: z nich 47 vlastných, 19 najatých a 27 požičaných. Kúpalistia boli v jednotách tri, plaviarne tiež tri a veľmi navštevované.“ (Tamže).

²⁷Kol. autorov: Vojenské dějiny Československa 1918–1939, c. d., s. 316.

Tieto organizácie mali veľmi priaznivé možnosti pre pestovanie brannej výchovy, orientovanej na branné cvičenia v zmysle svojich stanov. Nesústredili sa však pritom iba na svojich členov, ale vo všeobecnosti na mládežnícky dorast.²⁸

Vo Zväze národných gárd RČS boli združené národné gardy, ktorých bolo v roku 1931 už vyše 20. Národné gardy mali osobitné postavenie na poli brannej výchovy, najmä po stránke vojensko-technického (branného) výcviku, pretože vojenský výcvik sa stal ich výsadnou zložkou činnosti v čase mieru. Pod vedením svojich členov z radov záložných dôstojníkov vykonávali poradový i strelecký výcvik a taktiež výcvik v pasívnej protiletectkej a plynovej obrane.²⁹ Podľa § 2 odst. 1 a 2 spolkových stanov Zväzu národných gárd RČS, ich účelom bolo „...zřizovati a organizovati Národní gardy, t.j. spolky, jejichž předním úkolem jest pěstovati lásku k Československé republice, spolupůsobiti při obraně republiky proti každému nepříteli vnitřnímu i vnějšímu a konati pomocné služby při pohromách ohrožujících život a majetek. Pečovatí o mravní a vojenskou výchovu členů Národních gard a dorostu podle směrnic vojenské správy.“³⁰ Veliteľ Zväzu národných gárd RČS a oboch jeho námestníkov menovalo na obdobie 3 rokov MNO po dohode s ministerstvom vnútra. Okrem toho táto polovojenská branná organizácia podliehala vo všetkých otázkach spolupůsobenia pri obrane štátu a organizovaní vojenskej výchovy stálemu dohľadu MNO, ktorého pokynmi sa musela riadiť.³¹

Zväz národných gárd RČS zriaďoval svoje jednotky – národné gardy – pravidelne len v okresných mestách. Každá národná garda (ďalej NG) mala vlastné správne orgány. V menších mestách Zväz národných gárd neorganizoval samostatné jednotky, ale iba čaty, prípadne, pobočné (detašované) roty. Stalo sa tak iba vtedy, ak zriadenie tzv. materskej jednotky – Národnej gardy narazilo v okresnom meste na prekážky. Ak sa však podarilo založiť NG v okresnom meste neskôr, bola táto jednotka zmenená na jej pobočnú čatu, prípadne rotu. Pobočné čaty (roty) nemali vlastné správne orgány, ale iba cvičiteľov. Národné gardy a ich pobočné jednotky boli organizované podľa oblastí (na čele s oblastným veliteľstvom NG), ktoré boli územne totožné s divíznymi oblasťami čs. brannej moci. Veliteľov jednotlivých NG volili členské základne, pričom sa však prihliadalo na to, aby za veliteľov boli zvolení príslušníci dôstojníckeho alebo rotmajstrovského zboru v zálohe, resp. vo výslužbe. Veliteľov oblastného veliteľstva NG, ich zástupcov a hlavných činníkov potvrdzoval Zväz národných gárd RČS. Každý člen Národnej gardy – gardista, bol povinný absolvovať výcvik v trvaní troch rokov a po jeho ukončení mal pokračovať v dopĺňovacom a špeciálnom výcviku.³²

Vedecký ústav vojenský (ďalej VÚV) prijal v roku 1929 do svojich pracovných úloh aj štúdium spôsobu a formy realizácie brannej výchovy. Pôvodne zriadená organizačná zložka

²⁸KUDLÁČEK, Č. – LIER, M.: Prvky brannosti v národě, c. d., s. 66–67.

²⁹ „...U nás není dosud uzákoněna povinná předvýchova vojenská, jako je tomu ve státech jiných... Budoucí dobrý bránc musí býti dobrým vlastencem, řádným občanem, s bystrým rozhledem a samostatným usuzováním... Je tedy nutno mládež vychovávatí pro obranu státu. Utvořivši se Národní gardy převzaly na sebe tento vážný úkol... Cvičení ve zbrani věnuje se velká péče. Jest velmi potěšitelným zjevem, že dorost jest daleko agilnějším, jako členstvo starší (př. býv. vojáků). Mladici, svěřeni výchově důstojníků a jiným vojenským činitelům, jsou i dobrými žáky i dobrými branci...“ (NAVRÁTIL, J.: Posláni národních gard. In: Jednota Československá, c. d., s. 110).

³⁰Stanovy Národní gardy a Svazu národních gard republiky Československé. Praha 1930, s. 45. (Stanovy schválené výnosom Ministerstva vnútra ČSR zo dňa 27. 5. 1930 čís. 30043/1930/6).

³¹Tamže, § 11 a 43. „...Podle posledního oznámení ze dne 7. května 1935 velitelem spolku byl jmenován pplk. pěch. Karel Kříž...“ (SNA Bratislava, Policajné riaditeľstvo 1920–1950, kr. č. 145, Mat. 21/34).

³²KŘÍŽ, K.: Občanské polovojenské organizace. In: Armáda a národ, c. d., s. 501.

Jednou z prvých a najvýznamnejších jednotiek národných gárd na Slovensku bola NG. 52 mesta Bratislavy a okolia, ktorej ustanovujúce valné zhromaždenie sa konalo 9. septembra 1935. Za prvého veliteľa a predsedu NG. 52 bol zvolený Ľudovít Křížko a čestným veliteľom a predsedom sa stal veliteľ 9. pešej divízie a posádkový veliteľ mesta Bratislavy brigádny generál Miloš Žák. V júni 1936 sa stal novým veliteľom NG. 52 pplk. peč. František Kotrě. V Bratislave bolo aj sídlo IX. oblastného veliteľstva NG., ktorému velil pplk. v. v. František Mildorf. (SNA Bratislava, Policajné riaditeľstvo 1920–1950, kr. č. 145, Mat. 21/34). Za zmienku stojí skutočnosť, že podľa zisťovania bratislavského Policajného riaditeľstva z 26. januára 1933 bol pplk. v. v. F. Mildorf istý čas tajomníkom jednoty Národnej obce fašistickej v Bratislave a neskôr prestúpil do Čs. národnodemokratickej strany. (Tamže, kr. č. 236/116–119).

VÚV – komisia pre brannú prípravu – bola v roku 1932 rozšírená a premenovaná na všeobecnú komisiu, ktorá mala štyri pracovné skupiny. Z nich tri mali význam pre prípravu brannej výchovy, a to: skupina pre štúdium otázok spojených s brannou prípravou, skupina pre propagáciu brannosti a skupina pre štúdium pestovania vojenských a najmä, plukovných tradícií. Z podnetu tejto svojej organizačnej zložky, uskutočnil Vedecký ústav vojenský v čase IX. všesokolského zletu v roku 1932 anketu o brannej výchove u zástupcov spriatelенých armád (Francúzska, Juhoslávie, Rumunska a Poľska), ktorí sa na tomto zlete zúčastnili. Predstavitelia VÚV po spracovaní materiálu z tejto ankety zoznámili s jej výsledkami Ministerstvo národnej obrany. „...Výsledky týchto rozmluv jsme zpracovali a doplnili je pojednáním, jak je tato otázka řešena i v jiných státech na anketě nezúčastněných... Svoje pojednání rozdělil jsem na státy podle branných soustav a zahraničně politického uskupení takto:

1/ Ve státech bez zákonité branné povinnosti, ale s brannou přípravou určenou k tomu, aby se obešly určité mezinárodní právní závazky (Německo, Rakousko, Maďarsko).

2/ Ve státech bez všeobecné branné povinnosti, ale s brannou přípravou jakožto doplnění dobrovolně přijatého vojenského systému (Anglie).

3/ Ve státech se všeobecnou brannou povinností a to:

a) s brannou přípravou mládeže povinnou a věleněnou do branné soustavy (Itálie),

b) s brannou přípravou nepovinnou, ale s určitou zákonitou úpravou považovanou jen za nadlepení platné branné soustavy (Francie, Polsko, Jugoslávie),

c) ve státech s brannou přípravou miliční (Švýcarsko),

d) a k vůli úplnosti, jak je to uspořádáno v sovětském Rusku (Branná příprava občanstva v SSSR).³³

Vedecký ústav vojenský potom zameril svoju pozornosť a hlavné úsilie na štúdium brannosti na čs. školách. Z tohto dôvodu ešte v roku 1932 reprezentanti VÚV rokovali so zástupcami Ústredného spolku čs. profesorov o možnostiach brannej výchovy na príslušných školách. „...Po prostudování všech otázek a zpracování výsledků studia v četných společných poradách byly výsledky zpracovány v memoranda, z nichž memorandum o branné výchově na středních školách bylo odevzdáno ministru školství a národní osvěty, kdežto memorandum o branné výchově na národních školách bylo dáno k dispozici hlavnímu štábu...“³⁴

V januári 1933 sa pokúsil bývalý agrárnik, nadporučík v zálohe Ladislav Kobzinek o fašistický prevrat. Pod heslom „Gajda – granát!“ prepadlo 63 fašistov v noci z 21. na 22. januára kasárne pešieho pluku č. 43 v Brne – Žideniciach. Pokus o obsadenie kasární bol súčasťou širšieho plánu Národnej obce fašistickej na fašistický prevrat v Československu. Hlavným cieľom Gajdových fašistov v tejto akcii bolo zmocniť sa čo najväčšieho počtu zbraní a potom tiahnuť na Prahu. Okolo druhej hodiny rannej, sa však mužstvu technickej roty pešieho pluku č. 43 a mužstvu poddôstojníckej školy, za aktívnej policajnej asistencie, podarilo fašistických útočníkov z kasární vypuďiť a celú akciu zlikvidovať.³⁵ „... R. Gajda, který byl o věci informován, považoval akci za stracenou, nicméně mu měla sloužit ke tvrzení o špatné stabilitě republiky. To snad bylo na puči nejpodstatnější, neboť Kobzinek sám se vyznačoval zálibou v dobrodružnosti a nebyl zcela normální. Tak začal rok 1933. Československé ústavě bylo 13 let a byla jedinou demokratickou ústavou ve střední Evropě. V Německu, Rakousku, Polsku ani království SHS nezbylo z poválečných konstitucí nic.“³⁶

³³VHA Praha, MNO – Prezidium 1927–1939, kr. č. 10570, sign. 86 1/1-6.

³⁴KUDLÁČEK, Č. – LIER, M.: Prvky brannosti v národě, c. d., s. 66.

³⁵VHA Praha, MNO – Prezidium 1927–1939, kr. č. 10555, sign. 21 1/2–5. Blížšie Fašisté a přeřadení kasáren v Židenicích – účast vojen. gážístů. (Tamže, Vojenská kancelária prezidenta republiky – Tajné, kr. č. 6, T–12). Rozhodné stanovisko k udalostiam v Brne–Židenicích zaujala ako prvá z oficiálnych branných organizácií Čs. obec strelecká. V prejave jej správneho výboru, ktorý zasadal 4. februára 1933, sa píše: „...Správni výbor... s velikým rozhorčením odsudzuje zločinný útok na armádu a tím i na klid a pořádek ve státě. Vyslovuje armádě republiky vřelé sympatie... a vládu republiky žádá, aby bez pardonu stihala každého, kdožby podobným způsobem chtěl ohrožovat bezpečnost státu i jeho občanů...“ (Tamže, MNO – Prezidium 1927–1939, kr. č. 10555, sign. 21 1/2–49).

³⁶BROKLOVÁ, E.: Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918–1938. Praha 1992, s. 111–112.

V roku 1933 sa aj na Slovensku dynamizovala činnosť Národnej obce fašistickej (ďalej NOF).³⁷ Pričinili sa o to určité personálne zmeny vo vedení tejto politickej strany, po ktorých sa do čela NOF dostali aj niektorí slovenskí činitelia a nie iba ľudia delegovaní pražským ústredím. Podľa správy bratislavského Policajného riaditeľstva z novembra 1932 zemským (krajinským) náčelníkom NOF na Slovensku bol Jan Píkrýl, tajomníkom Ján Ivák a členom ústredného direktória NOF za Slovensko Čejka. Najvýznamnejšou jednotou NOF na Slovensku bola začiatkom roka 1932 jednota NOF v Bratislave. Jej predsedom bol od augusta 1932, po odchode podplukovníka v. v. Vladimíra Wegera do Prahy, Josef Ruml, tajomníkom Antonín Pospíšil (neskôr Jozef Bilík) a pokladníkom štábný kapitán v. v. Alois Zobl, švagor vodcu NOF Radolu Gajdu.³⁸ V parlamentných voľbách v roku 1935 bol Ján Ivák zvolený za jedného zo siedmich poslancov NOF v Národnom zhromaždení. Hlavní predstavitelia NOF museli zaujať jasnejšie stanovisko aj k požiadavke autonómie Slovenska, lebo „*len tým bude ulahčená práca všetkým slovenským fašistickým činiteľom v lone národa.*“³⁹ Úplne novou črtou programu a politiky NOF v tomto období bolo výrazné oslabenie protinemeckého a protimaďarského nacionalizmu, ktoré súviselo jednak s víťazstvom nacistov v Nemecku, ako aj zámerom zjednotiť všetkých českých, slovenských, nemeckých a maďarských fašistov v Československu v rámci tejto politickej strany. Zjednocovacie úsilie napokon vyvrcholilo v roku 1935 tým, že vznikla tzv. Árijska fronta, ako súčasť NOF. Jej program bol spoločný s programom NOF (antikomunizmus, primitívna sociálna demagógia), pričom sa mimoriadne vystupňoval v smere ostrého antisemitizmu. V propagačných materiáloch Árijskej fronty pri NOF sa začal často aj termín židobolševizmus.⁴⁰

Od druhej polovice 30. rokov boli pre NOF na Slovensku príznačné finančné problémy a vzájomné súperenie ich vodcov, čo viedlo z času na čas k odštiepeniu nejakého krídla strany. Takýmto spôsobom vznikla v apríli 1935 aj samostatná politická strana Slovenskí fašisti. Vytvorili ju vylúčení členovia NOF na čele so Severinom Koribaňom, Silvestrom Drexlerom a Jánom Srnákom. Prvá porada Krajinskej rady strany Slovenských fašistov sa uskutočnila 28. apríla 1935 v Bratislave za účasti 58 osôb. Na nej Severin Koribaňa zdôvodnil odchod

³⁷Na prelome 20. a 30. rokov vznikli na Slovensku ďalšie organizácie, ktoré vychádzali z ideových princípov a metód fašizmu – Slovenská obrana, Liga proti komunizmu, Slovenské gardy, Strana spojenej radikálnej opozície, Slovenská národná liga atď. Tieto fašizoidné organizácie však svojou činnosťou a významom výrazne neovplyvnili spolkový a verejný život na Slovensku. (KAMENEC, I.: Vznik, vývoj a špecifické črty slovenského fašizmu v medzivojnovom období. In: Sborník k problematice dějin imperialismu. Díl 2. Praha, Ústav čs. a sv. dějin ČSAV 1978, s. 289). Napríklad podľa jednej zo správ bratislavského Policajného riaditeľstva prvá miestna organizácia – Slovenskej obrany – nového politického hnutia mladého Slovenska – vznikla 30. októbra 1930 na dôverej porade v Bratislave, ktorú zvolal František Dvorník. Už v roku 1931 vyšiel jej organizačný štatút a program, v ktorom sa okrem iného píše: „*I. Sme za okamžité uzákonenie Autonómie Slovenska. II. Všetky verejné práce na Slovensku musia dostať zadané výhradne tunajší podnikatelia, remeselníci a robotníci a to bezpodmienečne... VI. Sme proti všetkej židovine na Slovensku. Hostinské a výčapné licencie nech sú odobrané židom, stejne tak kinolicencie, a dané Slovákom o národ zaslúžilým...*“ (SNA Bratislava, Policajné riaditeľstvo 1920–1950, kr. č. 238/38). Najvyšším článkom tejto organizácie bola rada Slovenskej obrany. V roku 1931 stáli v jej čele Štefan Michal (náčelník), Tutoň Filo (podnáčelník), Jozef Húska (dôverník), Tomáš Krnáč (zapisovateľ), Adolf Štěpán a František Dvorník. Podľa policajného hlásenia z 12. februára 1932 sa počet členov Slovenskej obrany odhadoval na 300 osôb a činnosť tejto organizácie „v úpadku“ sa zúžila len na vydávanie vlastného časopisu *Obrana Slovenska*. (Tamže, kr. č. 238/84, 139–141).

³⁸Tamže, kr. č. 236/116–119, kr. č. 237/44, 158.

³⁹Tamže, kr. č. 236. Mat. 65/1. (cit. podľa: KAMENEC, I.: Vznik, vývoj a špecifické črty slovenského fašizmu v medzivojnovom období, c. d., s. 290).

⁴⁰Tamže, s. 290–292. Začiatkom roka 1936 prešlo vedenie NOF na Slovensku reorganizáciou. Vzniklo sedemčlené Direktórium NOF pre oblasť Slovenska, ktoré viedol zemský náčelník a poslanec Ján Ivák a zemský podnáčelník Václav Valerián. Zemskému náčelníkovi bola podriadená aj Árijská fronta. (SNA Bratislava, Policajné riaditeľstvo 1920–1950, kr. č. 237/629–631). „...*Árijská fronta má na západnom a strednom Slovensku asi 200 jednôt. Najsilnejšie hnutie tejto arijskej fronty je údajne v okrese železovskom, parkanskom (štúrovskom – pozn. M. Č.), šahskom a v poslednej dobe organizuje sa i v Rim. Sobote.*“ (Tamže). Tlačovým orgánom NOF na Slovensku bol od roku 1936 týždenník *Slovenské fašistické noviny* a od mája 1937 *Hlas národa*. Bližšie o činnosti a programe NOF na Slovensku v rokoch 1935–1938: KAMENEC, I.: Prenikanie fašistickej ideológie a organizácií Národnej obce fašistickej do slovenského politického života v medzivojnovom období. In: Historické štúdie, 24. Bratislava, SAV 1980, s. 66–72.

slovenských fašistov z NOF slovami, že „...v NOF majú hlavné slovo na Slovensku Česi, Maďari a Nemci a Slováci sú odstrkovaní... V ďalšej reči predniesol Koribaňa program slovenských fašistov, ktorý sa zväčšej časti shoduje s programom NOF. Pre Slovensko žiadajú regionálnu autonómiu, ktorej základom je Pittsburská dohoda, má však byť časovo prispôbena... Regionálna autonómia Slovenska má byť v rámci Československej republiky...“⁴¹

Začiatkom 30. rokov bolo aj pre extrémnu ľavicu, reprezentovanú Komunistickou stranou Československa (ďalej KSC), príznačné úsilie rozvrátiť čs. brannú moc (v duchu svojej vojenskej politiky proti militarizácii národa – pozn. M.Č.) formou agitácie vo vojsku. Agitácia sa vykonávala pomocou tzv. patronátov, ktoré boli správcami tzv. vojenského haliera. Vojenské haliere – podľa obežníka KSC z 10. decembra 1932 – boli voľné združenia robotníkov v určitej továrni, meste, odborovej organizácii a pod. Ich poslaním bolo sústredovať peňažne a naturálne zbierky. Príslušníci komunistických patronátov posielali tieto zbierky kamarátom vo výkone vojenskej prezenčnej služby, s ktorými udržovali písomný kontakt, aby cítili, že KSC na nich nezabudla, a že za nimi stojí. Okrem toho do kasární dodávali komunistickú legálnu aj ilegálnu literatúru a noviny. Podľa správy 2. spravodajského oddelenia hlavného štábu čs. brannej moci z 19. apríla 1933 „...patronátů bylo zřízeno již celé desítky a fungují skutečně, nejen na papíře. Ke kontrole a usílení této činnosti vyslala komunistická strana do všech míst s vojenskými posádkami ještě své zvláštní schopné a agilní funkcionáře, kteří ovšem kromě tohoto úkolu, mají ještě speciální úkoly, totiž pomoci vojínů, organisovaných komunistů vyzvídati vojenské tajemství a předávatí získaný materiál ústředí, které je nesporně předává sovětským orgánům. ...Paralelně s těmito akcemi je prováděno i dalekosáhlé organisování komunistických buněk ve všech částech vojska...“⁴²

Ako príklad komunistickej činnosti vo vojsku nám môže poslužiť udalosť, ktorá sa odohrala v novembri 1932 v Banskej Bystrici. Na podnet článku *Rudé prapory na českoslov. kasárnach*, ktorý bol uverejnený v časopise *Pražský list* 11. novembra 1932, vykonalo 2. spravodajské oddelenie štábu 10. pešej divízie v Banskej Bystrici rozsiahle vyšetrovanie. Zistilo sa, že 6. novembra 1932 bola skutočne na jednej budove Mestských kasární v Banskej Bystrici, kde sídlil peší pluk 26, vyvesená červená zástava. „...Pátráním po pachateli zjistila zprav. služba divise, že o vyvěšení praporu bylo jednáno dne 30. října 1932 v Robotnickém domě /:kde je sekretariát komunistické strany:/ Dne 6. listopadu 1932 mezi 15. – 16. hod. byl prapor dopraven v krabici jedním civilistou /:horlivým stoupencem komun. strany:/ k plotu posádkové nemocnice v B. Bystrici, kde ho převzal vojin Michal Skála, peš.pl.26. Jmenovaný obdržel za jeho vyvěšení odměnu Kč 20... O voj. Skálovi je známo, že je komunistického smýšlení a že komunist. činnost prováděl již před nastoupením do pres. služby...“⁴³

Väčšina čs. verejnosti v tomto období pochopila, že voči výstrelkom čs. fašizmu i komunizmu, ako aj proti nemeckej a maďarskej iredente sa musí brániť. Za najúčinnější prostriedok posilnenia branného systému republiky považovala zavedenie povinnej brannej výchovy obyvateľstva. Nástupom nacistov v Nemecku k moci v januári 1933 sa zvýšilo bezprostredné ohrozenie ČSR. Zhoršenie zahraničnopolitického postavenia republiky len potvrdilo aktuálnosť a dôležitosť uplatnenia povinnej brannej výchovy obyvateľstva. Pozitívnym signálom

⁴¹SNA Bratislava, Policajné riaditeľstvo 1920-1950, kr. č. 236/1188-1190.

⁴²VHA Praha, Vojenská kancelária prezidenta republiky – Tajné, kr. č. 6, T-14. Dôležitú úlohu na poli protimilitaristickej propagandy KSC mal aj komunistický Zväz mládeže Československa. Už v roku 1928 sa čs. policajným orgánom podarilo zachytiť po nemecky vytláčené tézy hlavných cieľov činnosti tohto Zväzu. V ich českom preklade sa napríklad môžeme dočítať: „...Organisace komunistických mládeží... musí si jasné uvědomiti, že jediným cílem antimilitaristické práce jest získání armády a její přetvoření k mocenskému prostředku pro samotný proletariát. Nesmí se v masách vzbudit pacifistický odpor ke zbráním, nýbrž musí býti rozšířen nejrůznější odpor proti cílům kapitalistického militarismu. Komunistické organisace musí si dále býti tohto vědomy, že požadavky a hesla denních dílčích bojů, které občas komunistickou stranou a Svazem komunistické mládeže bývají vetyčovány (ponechejte vojínům volební právo, sabotáž vojenských akcí...) nelze si nikterak vykládati jako pacifistické tendence a snahy ku odstranění armády a nebo jako konečný cíl celého hnutí...“ (VHA Praha, MNO – Prezidium 1927-1939, kr. č. 7343, sign. 247/8).

⁴³Tamže, kr. č. 10 365, sign. 59 3/28.

v tejto oblasti bola aj tá skutočnosť, že mnohé rôzne štátne, verejné a spoločenské organizácie začali oveľa intenzívnejšie presadzovať povinnú brannú výchovu. S odstupom piatich rokov od tejto negatívnej zahraničnopolitickej zmeny, ktorá predznamenal prudký vývin medzinárodných udalostí na konci 30. rokov, podplukovník gšt. Jiří Letov v príspevku *Verejné mínění a naše branná politika v letech 1918–1938* napísal: „...Změna politického režimu v Německu nám po prvé jasně ukázala, že lhůstojnost, s kterou jsme až dosud přecházeli vážnou otázkou své státní a národní bezpečnosti, mohla by vést ke katastrofě, nebude-li dosti dobré vůle a odvahy dívat se na věci tak, jak jsou. Tvrdá skutečnost, před kterou jsme byli postaveni na počátku roku 1933, když v Německu nabyl vrchu politický směr reprezentovaný odmítáním dosavadního stavu v Evropě, jak byl vytvořen mírovými smlouvami, vyrušila naši veřejnost přece jen z netečnosti. Úmysl zkrátit presenční službu na 14 měsíců roku 1933 byl však poslední výstřelek tehdejší naší mentality ke všemu, co nějak souviselo s armádou a obranou státu...“⁴⁴

Už koncom marca 1933 predložil prednosta 1. legislatívneho oddelenia VI. politicko-právneho odboru MNO JUDr. Jaroslav Vorel, na návrh prednostu 5. školského a výcvikového oddelenia Hlavného štábu plukovníka gšt. Cyrila Langra, podrobnú písomnú správu ministrovi národnej obrany Bohumírovi Bradáčovi vo veci zavedenia povinnej brannej výchovy. Táto správa obsahovala návrh projektu zákona o brannej výchove, ktorý vypracovala vojenská správa. Podľa neho mala branná výchova pozostávať z dvoch zložiek, a to mravnej a telesnej výchovy. Mravnú výchovu mala vykonávať rodina, škola, spolkové organizácie, tlač, knihy, rozhlas, kinematografia, divadlo, cirkev a celá verejnosť. Jej hlavným cieľom malo byť pestovanie myšlienky brannosti. Telesnú výchovu, so zreteľom na potreby vojenskej služby, mali vykonávať školské inštitúcie a telovýchovné a športové spolkové organizácie. Podľa tohto návrhu z oboch zložiek brannej výchovy sa mali povinne vykonávať: mravná a telesná výchova na školách a tiež mravná výchova niektorými inštitúciami, na ktoré mohol štát vplývať, napr. prostredníctvom rozhlasu. Mravná a telesná branná výchova, ktorú by vykonávali telovýchovné a športové spolkové organizácie, sa mala realizovať na základe dobrovoľnosti. Okrem toho správa pre ministra národnej obrany obsahovala aj spôsob vykonávania telesnej výchovy v Čs. obci sokolskej od roku 1919, ako aj prehľad realizácie brannej výchovy v rôznych európskych štátoch, ktorý vypracoval Vedecký ústav vojenský.⁴⁵

V rámci uskutočnenia plánu brannej výchovy bol na jar 1933 založený Čs. jazdecký zväz, v ktorom boli združené: jazdecký odbor Sokola, športovo-polovojenská organizácia Sedliacka jazda a ďalšie jazdecké korporácie. Hlavným cieľom tohto zväzu bolo jednotné riadenie všetkých jazdeckých organizácií, jazdeckého výcviku dospelých osôb a mládeže predbranného veku a i.⁴⁶

Veľký význam pre prípravu podmienok na uzákonenie povinnej brannej výchovy malo rokovanie predstaviteľov Čs. obce sokolskej a Zväzu čs. dôstojníctva, ktoré sa 3. mája 1933 skončilo vzájomnou dohodou o spolupráci v oblasti brannej výchovy. Obsah dohody oznámili ministerstvu národnej obrany. Zväz čs. dôstojníctva zvolal už na 26. mája 1933 ďalšiu poradu zástupcov všetkých branných organizácií, ktoré sa zúčastnili rokovaní o brannej výchove obyvateľstva v priebehu rokov 1928–1930. Úsilie ústredných branných organizácií o uzákonenie povinnej a jednotnej predvojenskej výchovy mládeže a brannej výchovy obyvateľstva bolo nakoniec 6. októbra 1933 korunované prvým úspechom – ustanovením Výboru pre zvýšenie brannosti ľudu. Výbor bol zložený zo zástupcov Zväzu čs. dôstojníctva, Čs. obce sokolskej, Čs. národného zväzu streleckého, Čs. obce streleckej, Zväzu národných gárd RČS, Čs. obce legionárskej, Zväzu robotníckych telocvičných jednôt (RTJ), Čs. orla a ďalších branných organizácií. Predsedom tohto výboru sa stal starosta Sokola dr. Stanislav Bukovský a funkciu podpredsedu vykonával starosta Zväzu RTJ František

⁴⁴LETOV, J.: *Verejné mínění a naše branná politika v letech 1918–1938*. In: *Dvacet let československé armády*, c. d., s. 58.

⁴⁵VHA Praha, MNO – Prezídium 1927–1939, kr. č. 10570, sign. 86 1/1–6.

⁴⁶Kol. autorov: *Vojenské dějiny Československa*, c. d., s. 316.

Hummelhans:⁴⁷ „...Výbor po zahájení činnosti se s počátku opřel o organizaci osvětových sborů a teprve později se rozhodl vybudovat vlastní organizaci okresních a místních výborů pro zvýšení brannosti lidu. Výbor vypracoval a rozeslal několik přednášek k propagaci brannosti, provedl redakci a konečnou úpravu „Rukověti branné výchovy“, vydávaných Vojenským ústavem vědeckým, předložil vládě memorandum o délce presenční služby vojenské, vydal pokyny o organizaci dnů brannosti...“⁴⁸

Organizovanie tzv. dní brannosti (tiež branných dní), ktoré sa uskutočnili v mnohých mestách ČSR prvýkrát v septembri 1933, sa stalo významným prejavom zintenzívnenia brannej výchovy obyvateľstva. Na ich realizácii kooperovali najvýznamnejšie branné organizácie pod patronátom Zväzu čs. dôstojníctva a čs. brannej moci.⁴⁹

Na jeseň 1933 čs. vojenská správa zaregistrovala (na základe spisu Ministerstva vnútra č. 51742/33 – pozn. M. Č.) založenie ďalšej organizácie branného charakteru – Zväzu stráže slobody v RČS so sídlom v Prahe. Hlavným cieľom jej činnosti mala byť výchova členov Zväzu k brannosti. Podľa ústnej informácie zamestnancov ministerstva vnútra, vládnych odborových radcov Dr. Nešpora a Dr. Klingera išlo o telovýchovný spolok, blízky Čs. strane národnosocialistickej. Po stránke vecnej, z hľadiska spolkového zákona, ministerstvo vnútra nemalo proti založeniu námietky, ale vyslovilo domnienku, že Zväz stráže slobody v RČS má byť protiváhou RTJ, Sedliackych jász, Čs. orla a jednôt komunistickej strany.⁵⁰

V januári 1934 prednosta Prezidiálneho odboru MNO generál JUDr. Robert Vobrátilék doručil osobne ministrovi národnej obrany obsiahlu správu, ktorá sa zaoberala používaním zbraní a štatutárnou činnosťou občianskych streleckých a telovýchovných branných organizácií. Dotýkala sa tých branných organizácií, ktoré z vlastnej iniciatívy a na základe schválených stanov vychovávali svojich členov pre brannosť národa, a to či už v smere telovýchovnom, alebo streleckom. Išlo o Čs. národný zväz strelecký, Čs. obec streleckú, Zväz národných gárd RČS, Čs. obec sokolskú, Čs. orla, Zväz robotníckych telocvičných jednôt (RTJ) a Sedliacku jazdu. Zo správy napríklad vyplývalo, že Čs. národný zväz strelecký mal vtedy 128 jednôt s 8796 výkonnými strelcami a jeho starostom bol poslanec Národného zhromaždenia (NZ) František Machník. Najvyšším orgánom Čs. obce streleckej bolo Ústredie, ktoré viedol starosta Antonín Šolc, senátor NZ. Táto obec mala 30 000 členov, z toho vo všešportovom výbore bolo prihlásených približne 9000 členov. Počet všetkých činných členov vo vtedajších 22 národných gardách, združených vo Zväze národných gárd RČS, bol 1850 a počet prispievateľov dosiahol 2500. Veliteľom tohto Zväzu bol plukovník Černohorský a prvým námestníkom Ing. Karel Salač. Členskú základňu Sokola, vedenú starostom dr. Stanislavom Bukovským a tajomníkom Janom Pelikánom, tvorilo takmer 350 000 členov od 18 rokov, z toho cvičiacich mužov bolo 44 662 a žien 29 495. Okrem toho sokolský dorast pozostával z 29 186 chlapcov a 27 840 dievčat. Zväz RTJ mal začiatkom roka 1934 56 000 žiakov do 14 rokov, 14000 dorastencov (chlapcov i dievčat) od 14 do 18 rokov, 32 019 mužov a 18 000 žien nad 18 rokov. V katolíckej telovýchovnej organizácii Čs. orol bol počet žiakov 36 431, dorastencov 12 195

⁴⁷Tamže.

⁴⁸KUDLÁČEK, Č. – LIER, M.: Prvky brannosti v národě, c. d., s. 66. Významné poslanie v oblasti brannej výchovy si nadväďaj plnil Vedecký ústav vojenský (VÚV), ktorý mal podľa správy mjr. Čeněka Růžičku v roku 1933 3400 členov a 4530 predplatiteľov časopisu Vojenské rozhledy. (VHA Praha, MNO – Prezidium 1927–1939, kr. č. 10564, sign. 68 1/1–12). O význame VÚV svedčí aj to, že sám minister národnej obrany Bohumír Bradáč „...projevil přání, aby z výsledků činnosti VÚV, a z jeho bohatých zdrojů čerpali příslušníci našeho velitelského sboru pro své odborné vzdělání co nejvíce, a vydal zároveň ve VV. (Vecný vestník MNO – pozn. M. Č.) 1933, čís. 26 upozornění s výzvou MNO, aby se všichni voj. gážisté (rotmajstri) stali řádnými členy této své instituce a podporovali její podnikání...“ (Důstojnické listy, 14. 9. 1933).

⁴⁹„...V České Třebové nesmírna účast občanstva z dalekého okolí byla přesvědčivým důkazem o jeho zájmu o obranu republiky. Branného dne se činně zúčastnily všechny místní a okolní korporace, t. j. důstojníci, legionáři, domobranci, Sokol, Selská jízda, střelecké organizace, orel, hasiči a j... Také v šumavském městečku Kdymy přes 10 tisíc lidí manifestovalo v neděli pro brannost národa...“ (Tamže).

⁵⁰VHA Praha, MNO – Prezidium 1927–1939, kr. č. 10565, sign. 68 14/73.

a členov nad 18 rokov 62 751, z toho 23 255 cvičiacich. Ústredie Sedliackých jazd, ktoré viedol starosta a vtedajší minister národnej obrany Bohumír Bradáč, uvádzalo 24 000 členov (asi 5 % žien), z ktorých cvičiacich bolo približne 70 %.⁵¹

Práve organizačná štruktúra Sedliackej jazdy (ďalej S. J.) prešla v prvej polovici 30. rokov viacerými zásadnými zmenami, ktoré súviseli so zvýšeným zameraním na brannú výchovu. Jedným z najvýznamnejších zásahov do organizácie S. J. bol výsledok schôdze Zemského (Krajinského) náčelníctva slovenských S.J. (na čele dr. Vincencom Loučkom – pozn. M. Č.), ktorá sa konala 16. decembra 1934 v Bratislave. Z prijatého uznesenia vyplývalo, že zostavenie a pomenovanie útvarov S.J. sa malo celkom prispôbiť armádnej organizácii. „...*Náčelníctvo sa usnieslo na tom, aby pomenovanie všetkých útvarov S.J. sa stalo podľa organizácie a smerníc vojenských, takže sa jednotlivé útvary budú menovať nasledovne: družstvo, čata, poleskadrona, eskadrona, korúhva (sbor). Náčelníctvo odôvodňuje potrebu tohto pomenovania tým, že treba, aby si vojaci osvojovali vojenskú terminológiu a vojaci, aby pri vojenskej terminológii zostávali, čím nastane väčšie zblíženie s vojenským jazdectvom...*“⁵² Týmto opatrením, ktoré si osvojilo pražské celoštátne Ústredie S. J. vzrástla aj autorita najvýznamnejších funkcionárov a organizátorov S. J. Vzájomný styk členov S. J. stratil pôvodnú nenútenosť a voľnosť, zaviedli sa spôsoby vojenského vystupovania, vojenskej povelovej techniky a pod.⁵³

Koncom októbra 1934 dokončilo I. vojenské oddelenie Prezidiálneho odboru Ministerstva národnej obrany, ktoré viedol plukovník pechoty JUDr. Adolf Bičíš, návrh smerníc, spôsobu hmotnej podpory vojenskej správy pre tie branné organizácie a školy, ktoré sa podieľali na organizovaní streleckého výcviku. Smernice boli spracované na základe výsledkov z porád branných organizácií o brannej výchove v roku 1933, a pokiaľ išlo o strelecký výcvik, aj záverov z porady branných organizácií 11. mája 1934. V úvode týchto smerníc je napísané, že, „*dôležitosť brannej výchovy občanstva jakož i potreba jejího rozšírení v nejširších rádoch občanstva ukláda všem vojenským činitelům, aby zájem korporací o střelbu nalezl u nich vždy plné pochopení a co možná největší podporu...*“⁵⁴ Na ich základe mala byť hmotná podpora vojenskej správy poskytnutá: 1/ všetkým organizáciám pestujúcim vojenský výcvik podľa § 28 branného zákona č. 193/1920 Zb. z. a n. (národným gardám, jednotám Čs. národného streleckého zväzu, Akademickkej légii⁵⁵ a i.), 2/ všetkým korporáciám oprávneným podľa stanov výcviku v streľbe (jednotám Čs. obce sokolskej, streleckým a loveckým spolkom a i.), 3/ všetkým telovýchovným organizáciám, ktoré sa prihlásili k vykonávaniu brannej výchovy a mali zastúpenie vo Výbore pre zvýšenie brannosti ľudu, 4/ všetkým vysokým školám, ak o to požiada rektorát školy, alebo príslušný rektorát telovýchovy (v takomto prípade sa však podpora vojenskej správy mala vzťahovať len na čs. štátnych príslušníkov), 5/ všetkým stredným školám, ak o to požiada riaditeľstvo príslušnej školy (výcviku sa však mohli zúčastniť len vyššie ročníky, ktorých žiaci dovŕšili 18 rokov veku a boli čs. štátnymi občanmi), 6/ streleckým a telovýchovným organizáciám menšinových národností mohla byť podpora poskytnutá len na základe súhlasného stanoviska MNO. Okrem toho smernice riešili program

⁵¹Tamže, kr. č. 10863, sign. 89 1/2–14.

⁵²Chovateľ jazdec, 3, 1934, č.12 (december).

⁵³Blížšie o cieľoch, organizácii a činnosti Sedliackej jazdy na Slovensku 1926–1938 ZUBEREC, V.: Muzeálna dokumentácia Sedliackej jazdy. In: Múzeum, 12, 1967, č. 2, s. 25–37. ČAPLOVIČ, M.: Branné organizácie na Slovensku v rokoch 1920–1938 so zreteľom na činnosť Sedliackej jazdy. In: Meštianstvo a občianska spoločnosť na Slovensku 1900–1989 (zostavila Elena Mannová). Bratislava, AEP 1998, s. 217–229.

⁵⁴VHA Praha, MNO – Prezídium 1927–1939, kr. č. 10863, sign. 86 1/2–7.

⁵⁵Akademická légia – bola študentskou vojensko-športovou brannou organizáciou, ktorá sa začala zakladať na čs. vysokých školách v prvej polovici 30. rokov. Jej hlavným cieľom bolo organizovanie predvojenskej výchovy vysokoškolských so zameraním na strelecký výcvik. Na Slovensku pôsobila na bratislavskej Univerzite Komenského Akademická légia „generála Štefánika“. Jej ustanovujúce valné zhromaždenie sa konalo 31. januára 1936 v aule právnickej fakulty Auditorium Maximum. Členmi prípravného výboru boli: študent filozofickej fakulty PhC. Mikola Želtvay, študent právnickej fakulty JUC. Koloman K. Geraldini a študent lekárskej fakulty MŤUC. František Roubal. (Blížšie SNA Bratislava, Policajné riaditeľstvo 1920–1950, kr. č. 145/183–187, Mat. 21/36.)

streleckého výcviku, spôsob a prostriedky jeho realizácie, účasť príslušníkov armády na verejných nevojenských streleckých „podnikoch“, ako aj účasť nevojenských osôb na plukovních streleckých pretekoch.⁵⁶

Brannou výchovou sa v roku 1934 začala zaoberať aj čs. školská správa, ktorá vydala výnos o výchove k brannosti na stredných školách a učiteľských ústavoch. Vtedajší minister školstva a národnej osvety Jan Krčmář vyhlásil výchovu k brannosti za organickú súčasť výchovnej a pedagogickej práce na týchto školách a ústavoch. Boli v ňom stanovené aj zásady, ktorými sa mala výchova k brannosti na školách riadiť.⁵⁷ O rok neskôr vydala školská správa obdobný výnos o výchove k brannosti na národných školách, „...*prohlašující, že je nutně potřebí, aby bylo žactvo národních škol připravováno k pozdějším úkolům obránců státu a aby v něm byl vhodným a účelným způsobem pěstován smysl pro obranu státu a jeho demokratické zřízení... Tyto výnosy ministerstva školství a národní osvěty byly výsledkem úspěšné práce Vojenského ústavu vědeckého...*“⁵⁸

Zavedenie povinnej brannej výchovy obyvateľstva významne podporila manifestácia Zväzu slovenského študentstva, ktorý sa na svojom valnom zhromaždení 9. júna 1934 v Bratislave uzniesol, že požiada vojenskú správu, aby mu vypomohla pri vykonávaní predvojenskej brannej výchovy vysokoškolskej mládeže. Táto skutočnosť svedčila o národnom a vlasteneckom zmýšľaní vysokoškolských študentov v Bratislave, ktorí vtedy aj napriek odmietavému stanovisku Ústredia Zväzu čs. študentstva v Prahe, uznali za potrebné vykonávať predvojenský výcvik. Takisto akademický senát Univerzity Komenského sa za zámer svojich študentov jednoznačne postavil a „...*provádění těchto směšých začátků svěřil obětavým profesorům, vedoucímú internátu Lafranconi prof. dr. Buškovi a lektoru tělesné výchovy Procházkovi.*“⁵⁹

K zámeru vyriešiť otázku a spôsob realizácie brannej výchovy obyvateľstva sa z ďalších rezortov štátnej správy pripojilo ministerstvo verejného zdravotníctva a telesnej výchovy. V máji 1935 bola pri Poradnom zbore pre telesnú výchovu, ktorý bol zriadený pri tomto ministerstve, vytvorená nová komisia pre brannú výchovu. „...*Tato komise, chtějíc čelit nejasnosti pojmu, kterou branná i tělesná výchova neustále trpěla, připravila nejdříve definování různých pojmu a zároveň zahájila práce na přípravě slovníku na základě vymezených pojmu...*“⁶⁰

Od roku 1934 organizoval Zväz čs. dôstojníctva branné semináre pre ústredných a iných verejných činiteľov, vydával publikácie propagujúce brannosť a skúmajúce otázky brannej výchovy. Jeho pobočky organizovali dni brannosti, aby vzbudili záujem občianstva o armádu a brannosť. Okrem toho Zväz čs. dôstojníctva vydal dočasné smernice pre vykonávanie brannej prípravy a o čosi neskôr aj programy pre kurzy brannej výchovy I. a II. stupňa a program pre prípravný kurz pomocníkov (žien). Už vo februári 1935 však spoločný Výbor pre zvýšenie brannosti ľudu vydal pre okresné a branné výbory nové, jednotné smernice výcviku, ktorý sa mal vykonávať v rámci brannej výchovy a neskôr usporiadal aj kurzy brannosti žien.⁶¹

⁵⁶VHA Praha, MNO – Prezidium 1927–1939, kr. č. 10863, sign. 86 1/2–7.

⁵⁷POKORNÁ, A: Branné organizace, c. d., s. 82.

⁵⁸KUDLÁČEK, Č. – LIER, M.: Prvky brannosti v národě, c. d., s. 64.

⁵⁹Důstojnické listy, 23. 5. 1935. „*V Bratislavě jsme již vyšli ze stálého diskutování, má-li se mládež vychovávat vojensky. Po nynějších zkušenostech stojí za brannou výchovou nejen mládež všech stupňů a škol, ale i nejvyšší vysokoškolská instituce, akademický senát Univerzity Komenského, kteří projeví své stanovisko veřejně tím, že požádá kompetentní činitele, aby branná výchova byla uzákoněna, a bude žádat, aby vláda přispěla k tomu tím, že se postará o všechny materiální předpoklady řádného provádění této výchovy, zvláště co se týče výstroje, možnosti se zacházením s výzbrojí atd. Bude Slovensku a tamní Alma mater sloužit jistě ke cti, bude-li mít v této vysoce důležité otázce primát.*“ (Tamže).

⁶⁰KUDLÁČEK, Č. – LIER, M.: Prvky brannosti v národě, c. d., s. 64. Komisia pre brannú výchovu vypracovala aj zásady pre brannú výchovu, ktoré Poradný zbor pre telesnú výchovu v júni 1936 schválil. Podľa týchto zásad mala byť branná výchova mládeže i dospelých odstupňovaná podľa veku. Branná výchova žien sa mala vykonávať úplne oddelene od brannej výchovy mužov, pretože jej poslanie malo byť pomocné. (Tamže).

⁶¹Tamže, s. 65–66.

Problémy okolo zavedenia povinnej brannej výchovy, ako aj ich časté spolitizovanie na pôde čs. parlamentu rokoch 1934–1935, prinútili čs. vojenskú správu, aby začala účinne riešiť celú otázku. Zodpovední predstavitelia na MNO vypracovali novú osnovu zákona o brannej výchove. Text tohto návrhu sa stal predmetom viacerých rokovaní vedúcich predstaviteľov branných organizácií, združených v spoločnom Výbore pre zvýšenie brannosti ľudu. Branné organizácie však nesúhlasili s celkovou koncepciou zákona o brannej výchove, ako ju navrhla vojenská správa a predložili svoj vlastný návrh. Ďalšie rokovania predstaviteľov čs. vojenskej správy a Zväzu čs. dôstojníctva s činiteľmi branných organizácií pokračovali v priebehu roka 1936. Ich výsledkom bolo niekoľkonásobné prepracovanie osnovy zákona o brannej výchove. „*Znamenalo to značné zdrženie, ale na druhej strane nutno konstatovať, že zástupci spoločného výboru pro zvýšení brannosti ľudu projevíli mnoho porozumění a dobré vůle a přinesli cenné podněty.*“⁶²

Dlhodobé rokovania branných organizácií s čs. vojenskou správou vyvrcholili začiatkom roka 1937, keď všetci predstavitelia zúčastnených strán schválili definitívny text osnovy zákona o brannej výchove. Ministerstvo národnej obrany ho po predpísanom medziministerskom konaní predložilo na prerokovanie čs. parlamentu. Zákon o brannej výchove schválilo Národné zhromaždenie 1. júla 1937 a účinnosť nadobudol o dva mesiace neskôr.⁶³ Na jeho základe bola branná výchova poňatá ako súčasť verejnej starostlivosti o výchovu a vzdelanie. Účelom brannej výchovy bolo u občanov čs. republiky pestovať, podľa veku, vzdelania a povolania, potrebné morálne vlastnosti, telesnú zdatnosť, vedomosť a zručnosť (§ 1 zákona o obrane štátu č. 131/1936 Zb. z. a n.). Branná výchova zahŕňala brannú prípravu mravnú, náučnú a telesnú, výcvik v pomocných a ochranných službách, najmä výcvik v civilnej protiletectkej ochrane (CPO) a branný výcvik.⁶⁴ Stala sa povinnou pre všetkých občanov, pre mužov i ženy, a to „...*ode dne kdy počíná jejich povinnost k školní docházce, až do konce roku, v němž dosáhnou 30. roku věku... Výcviku v úkolech civilní protiletectké ochrany podléhají i osoby starší, až do svých 50 let. Vyžadují-li toho zájmy obrany státu, může býti výcvik uvedený v odstavci 2 zaveden vládním nařízením i pro osoby starší až do jejich 60 let.*“⁶⁵ Schválením tohto zákona sa podarilo naplniť takmer dve desaťročia trvajúce úsilie čs. vojenskej správy zaviesť povinnú brannú výchovu obyvateľstva.

V súvislosti so zavedením povinnej brannej výchovy obyvateľstva bolo 1. marca 1937 pri Hlavnom štábe čs. brannej moci zriadené oddelenie brannej výchovy, ktoré sa stalo nástupcom samostatného referátu brannej výchovy (pôvodne hlavného inšpektorátu brannej výchovy – pozn. M. Č.) pôsobiaceho od 15. decembra 1935 v rámci 3. operačného oddelenia Hlavného štábu.⁶⁶ Prednostom tohto oddelenia sa stal plukovník gšt. Čeněk Kudláček.

Podľa pôvodného zámeru MNO mali brannú výchovu obyvateľstva vykonávať vojenski inšpektori. Vzhľadom na to, že zákon o brannej výchove sa schválil v čase, keď MNO dokončovalo rozsiahlu reorganizáciu armády, bola úloha uskutočňovania brannej výchovy definitívne zverená tým branným organizáciám, ktoré boli združené v niektorom celoštátnom ústredí. Oficiálne branné organizácie sa tak de facto stali súčasťou branného systému čs. republiky. Medzi tie branné organizácie, ktorých sa realizácia tohto zákona dotkla najviac, patrili štyri korporácie združené v Ústredí čs. streleckých organizácií – Zväz národných gárd RČS, Čs. národný zväz strelecký, Čs. obec strelecká a Akademická légia.⁶⁷

⁶²Tamže, s. 67.

⁶³Zákon o brannej výchove č. 184 Zb. z. a n. z 1. júla 1937. V čase prijatia branného zákona sa v Prahe uskutočnila významná udalosť branného charakteru. Bol to I. Zborovský pretek brannej zdatnosti mládeže, ktorý sa konal od 28. júna do 2. júla 1937, na počesť 20. výročia bitky pri Zborove. (SLUKA, V.: Československá armáda v datech III. (1935–1939). In: *Historie a vojenství*, 1996, č. 1, s. 99).

⁶⁴Zákon o brannej výchove, c.d., § 3.

⁶⁵Tamže, § 4 ods. 1, 2 a 3. Blížšie „*Branná výchova v ČSR. Branná výchova na školách.*“ (VHA Praha, MNO – Hlavný štáb, Oddelenie brannej výchovy, kr. č. 219, sign. 73 5/8–2).

⁶⁶SLUKA, V.: Československá armáda v datech III., c. d., s. 98.

⁶⁷VHA Praha, MNO – Hlavný štáb, Oddelenie brannej výchovy, kr. č. 218, sign. 68 1/3–2.

Zväz čs. dôstojníctva, ktorý bol najpočetnejšou vojenskou stavovskou organizáciou (na konci tretieho štvrtroku 1937 mal 30 042 členov, organizovaných v 222 pobočkách⁶⁸) však napriek výraznému úsiliu uskutočňovať brannú výchovu v súlade so zákonom a požiadavkami čs. brannej moci, nedosiahol v tejto oblasti významnejšie výsledky. Jeho predstavitelia, vedení vtedajším predsedom zväzu JUDr. Ivanom Markovičom, si sťažovali na nepochopenie zo strany čs. verejnosti a ostatných branných organizácií, na prekážky vyplývajúce z nedostatku organizačného zabezpečenia, finančných i materiálnych prostriedkov.⁶⁹ Napriek tomu však Zväz čs. dôstojníctva vydaním príručky pre kurz inštruktorov branného výcviku v druhej polovici roka 1937, sa pričínal o ďalšie praktické rozpracovanie zákona o brannej výchove.⁷⁰ V tomto roku vyšla zásluhou Vojenského ústavu vedeckého (VÚV) aj publikácia *Duše našeho vojáka a brannost národa*.⁷¹ Išlo o veľmi aktuálny súbor prednášok známych vojenských publicistov a teoretikov, na čele s prednostom Vojenskej kancelárie prezidenta republiky a zároveň aj veliteľom VÚV (od roku 1932 - pozn. M. Č.) divíznym generálom Ing. Silvestrom Bláhom. Túto publikáciu bolo možné využívať nielen vo výchovnej práci v armáde, ale aj pri vykonávaní brannej výchovy.

Dňa 14. januára 1938 odporučil prednosta 2. spravodajského oddelenia Hlavného štábu plukovník gšt. František Hájek prednostovi oddelenia brannej výchovy návrh, aby sa jeho zástupcovia zúčastnili na výročných schôdzach, resp. valných zhromaždeniach tých branných organizácií, ktoré sa podieľali na organizovaní povinnej brannej výchovy. „*Domnívam se, že by mohlo být v zájmu branné výchovy, aby Vaše oddělení se informovalo přímou účastí při těchto valných hromadách o záležitostech a činnosti těchto korporací... Tímto oficielním oběsláním valných hromad nejen, že se zvýší snaha vedoucích činitelů při přednášení zpracování svých referátů po stránce přesnosti i objektivnosti, ale hlavně docílí určitého zvýšení pozornosti o zájem vojenských orgánů branné výchovy o celkovou činnost at sportovců výkonných nebo jejich vedoucích činitelů – organisátorů...*“⁷²

Záujem odelenia brannej výchovy sa však neobmedzil iba na účasť jeho zástupcov pri výročných schôdzach a valných zhromaždeniach branných organizácií, ale zameralo svoju pozornosť na základné ciele ich činnosti, organizáciu, formy a metódy branného výcviku, rast členských základní a i. Tak sa napríklad začiatkom roka 1938 oddelenie brannej výchovy obrátilo na Ústredie Sedliackych jász v Prahe s dotazníkom, ktorého cieľom bolo zistiť jeho organizačnú štruktúru a početný stav činných členov. V odpovedi na dotazník, ktorú oddeleniu odoslalo v prvej polovici apríla 1938, sa uvádza, že Ústredie S. J. „...sdrůžuje 253 okresních Selských jász, které tvoří na území celé republiky celkem 38 krajských sborů...“⁷³, z toho na Slovensku 10. Okrem toho táto odpoveď obsahovala súhrnnú bilanciu členov S. J., podľa ktorej jej aktívnu členskú základňu vtedy tvorilo 31 935 osôb, z ktorých bolo 8524 vo veku od 14 do 17 rokov (z toho dievčat 1132) a 23 681 nad 17 rokov (žien 2010).⁷⁴

Dňa 30. mája 1938 vydalo MNO pod číslom 109/1938 Zb. vykonávacie nariadenie k zákonu o brannej výchove. Narastajúce vnútropolitické napätie v republike, a najmä postupné oslabovanie jej zahraničnopolitického postavenia, ktoré v nasledujúcich mesiacoch predznameno-

⁶⁸Bližšie LIER, M.: Svaz čs. důstojníctva do 20. roku. (Důstojnické listy, 6. 1. 1938).

⁶⁹Tamže, 11. 11. 1937.

⁷⁰Bližšie Branný výcvik. Kurs pro inštruktory. Praha, Zväz čs. dôstojníctva 1937. 40 s.

⁷¹VONDRÁČEK, V.: Výchovná práce v Československé armádě po roce 1918. Praha 1993, s. 89.

⁷²VHA Praha, MNO – Hlavný štáb, Oddelenie brannej výchovy, kr. č. 238 E, 1938.

⁷³Tamže, MNO – Hlavný štáb, Oddelenie brannej výchovy, kr. č. 343, sign. 68 3/7-2.

Zoznam krajských zborov S. J. na Slovensku v roku 1938: Západoslovenský zbor dr. P. Blahu (Bratislava), Východoslovenský zbor gen. M. R. Štefánika (Košice), Novohradský zbor Janka Kozinu Vlka (Lučenec), Nitriansky zbor (Nitra), Juhoslovenský zbor (Nové Zámky), Zemplinský zbor (Michalovce), Podtatranský zbor (Poprad), Považský zbor (Trenčín), Turčiansky zbor dr. M. Hodžu (Turč. Sv. Martin), Stredoslovenský zbor Jána Jiskru z Branýsa (Zvolen).

⁷⁴Tamže.

lo permanentnú hrozbu vojenskej agresie zo strany hitlerovského Nemecka, však nakoniec znemožnilo uplatnenie tohto vykonávacieho nariadenia.

Rok 1938 prebiehal v českej a slovenskej spoločnosti v znamení organizovania množstva branných akcií, ktoré mali vyburcovať verejnú mienku, vyvolať odpor a demonštrovať odhodlanie čs. občanov brániť svoju vlasť pred prípadnou fašistickou agresiou. Za najmasovejšiu brannú akciu roka 1938 možno celkom jednoznačne označiť X. Všesokolský zlet. Začal sa zimnými zletovými hrami v Tatranskej Lomnici 3.–13. februára 1938 a vyvrcholil od 2. do 6. júla 1938 v Prahe na Strahove, kde sa v jednotlivých vystúpeniach predstavilo viac ako 200 000 cvičencov.⁷⁵ Okrem príslušníkov čs. armády tu vystúpili malodohodoví spojenci, rumunskí a juhoslovanskí vojaci.

Posledná významná udalosť v živote branných organizácií 1. ČSR sa uskutočnila niekoľko týždňov pred tragickým mníchovským diktátom veľmocí. Dňa 17. augusta 1938 sa v Prahe stretli na spoločnej porade so zástupcom vojenskej správy predstavitelia najvýznamnejších branných organizácií pestujúcich brannú výchovu a výcvik. Za vojenskú správu sa na nej zúčastnil prednosta oddelenia brannej výchovy Hlavného štábu plukovník gšt. Čeněk Kudláček a za jednotlivé branné organizácie starosta Čs. národného zväzu streleckého armádny generál v. v. Josef Šnejdárk, starosta Čs. obce streleckej a senátor za národnosocialistickú stranu Antonín Šolc, generál Zväzu národných gárd podplukovník pechoty Karel Kříž a zástupca Akademickej légie dr. Červený. Cieľom porady bolo zlúčenie týchto branných organizácií do jednotnej organizácie Zväzu národných streleckých gárd, na čom sa ich predstavitelia dohodli už 8. augusta 1938 na porade spoločného výboru. Za veliteľa Zväzu národných streleckých gárd bol zvolený armádny generál v. v. Josef Šnejdárk, jeho prvým zástupcom sa stal podplukovník pechoty Karel Kříž a sekretárom štábu kapitán pechoty Josef Mautner, ktorý mal zároveň plniť úlohu styčného dôstojníka medzi týmto zväzom a MNO.⁷⁶ Udalošti septembra 1938 však napokon viedli k tomu, že jedinou akciou nového zväzu, bola výzva k dobrovoľníkom v čase septembrovej všeobecnej mobilizácie čs. brannej moci (25.–29. 9. 1938). Zväz národných streleckých gárd sa v nej obrátil na všetkých dobrovoľníkov, na ktorých sa nevzťahovala vojenská povinnosť, aby sa prihlásili do služieb občianskej obrany v národných gardách a taktiež aj na ženy, aby sa prihlásili k dobrovoľnej a bezplatnej pomoci v tomto zväze.⁷⁷

* * *

Jeseň 1938 znamenala začiatok konca dvadsaťročnej existencie a činnosti oficiálnych branných organizácií v Československu. Po odstúpení pohraničného územia českých krajín hitlerovskému Nemecku a beckovskému Poľsku v októbri 1938 a južného Slovenska hortyoyskému Maďarsku v novembri 1938, vznikla situácia, ktorá priniesla prvú radikálnu zmenu v organizačnej štruktúre všetkých branných organizácií s celoštátnou pôsobnosťou. S odstúpeným územím prišli o veľkú časť svojich členských základní a majetok.⁷⁸

Po vyhlásení autonómie Slovenska 6. októbra 1938 v Žiline si svoje mocenskopolitické postavenie na Slovensku upevnila Hlinkova slovenská ľudová strana (HSLŠ). Už v júni 1938 založilo jej radikálne krídlo, zoskupené okolo Alexandra Macha, ilegálnu polovojenskú organizáciu Hlinkovú gardu (HG). Ciele novej gardy formuloval Alexander Mach v deň obecných volieb v Československu 12. júna 1938: „*1. gardy usporiadateľov, na starosti ktorých budú*

⁷⁵Blížšie UHLÍŘ, J. B.: X. všesokolský slet roku 1938 a podíl sokolstva na zápase na obranu republiky. In: *Historie a vojenství*, 1997, č. 4, s. 47–70.

⁷⁶VHA Praha, MNO – Hlavný štáb, Oddelenie brannej výchovy, kr. č. 343, sign. 68 3/8-2.

⁷⁷Důstojnické listy, 22. 9. 1938.

⁷⁸Například Čs. obec sokolská stratila po okupácii českého pohraničia zo 43 sokolských žúp v Čechách, na Morave a Sliezske, 26 žúp s 370 jednotami a 79 pobočkami s celkovým počtom 103 808 členov. Na Slovensku a Podkarpatskej Rusi prišla o ďalších 160 jednôt, 37 pobočiek a 14 družín. (UHLÍŘ, J. B.: X. všesokolský slet roku 1938, c. d., s. 66–67).

zhromaždenia, kultúrne akcie a pod., 2. gardy obrancov, ktoré by vystupovali len pri väčších manifestáciách a len pod zástavou strany, ako stráž poriadku. Boli by súčasne strážou našej zástavy a boli by strážou nášho vodcovstva a všetkého, čo je národu sväté.“⁷⁹ Prvá dôslednejšie organizovaná jednotka HG vznikla 2. augusta 1938 v Trnave.⁸⁰ „...Jej iniciátorom bol mladý akademik Jozef Závarský, (neskoršie redaktor Slovenskej pravdy). On načrtnol aj prvé stanovky, v ktorých určuje, že cieľom HG bude „širiť idey Hlinkove v Sidorovej interpretácii ...“⁸¹ S výnimkou Alexandra Macha bol postoj popredných predstaviteľov HSES k existencii HG až do jesene 1938 rezervovaný. Vyznačoval sa nepriamou podporou nového polovojenského krídla strany, „...s opatrným prihliadanim štvavého extrémizmu gardistických akcií... Temer 74-ročný (predseda strany) Andrej Hlinka, sklátený starobou a chorobou, nemal už na situáciu reálny vplyv (zomrel 16. 8. 1938).“⁸²

Organizovanie Hlinkovej gardy legalizovala slovenská autonómna vláda vedená dr. Jozefom Tisom v októbri 1938. V rámci totalizácie slovenského verejného a spoločenského života, tzv. „zjednodušovania politických pomerov“, vydala autonómna vláda Slovenskej krajiny 29. októbra a 6. decembra 1938 nariadenia (č. 15 a č. 70), ktorými sa s okamžitou účinnosťou rozpustili všetky občianske polovojenské a telovýchovné branné organizácie „účinkujúce na území Slovenskej krajiny“.⁸³ Osud oficiálnych branných organizácií s celoštátnou pôsobnosťou bol vo východnej polovici pomníčovského Česko-Slovenska definitívne spečatený. Všetok ich majetok prepadol v prospech Hlinkovej gardy, ktorá sa zároveň podľa týchto nariadení stala jedinou legitímnou brannou organizáciou na území celého Slovenska.

Medzi militantnou profašistickou Rodobranou z 20. rokov a Hlinkovou gardou bola nielen evidentná ideová príbuznosť, ale čiastočne aj personálna kontinuita. Hlavným veliteľom HG bol doživotne menovaný Karol Sidor, jeho nástupcom sa stal Alexander Mach, náčelníkom štábu HG Karol Murgaš a čestným veliteľom gárd dr. Vojtech Tuka.

Po okupácii českých krajín nemeckou armádou 15. marca 1939 a zriadení Protektorátu Čechy a Morava (výnosom ríšskeho vodcu Adolfa Hitlera 16. marca 1939 – pozn. M.Č.), začala činnosť branných organizácií v západnej polovici bývalého čs. štátu pomaly stagnovať. V júni 1939 bol Zväz čs. dôstojníctva pretvorený na Podporný zväz dôstojníkov bývalej čs. armády, ktorého úlohou bolo iba riešenie sociálnych otázok členov a zameranie na spoločenskú, kultúrnu a športovú činnosť. Rovnako branné organizácie vrátane Čs. obce sokolskej sústredili svoje poslanie obdobným smerom a v rámci, ktorý bol povolený protektorátnymi úradmi.⁸⁴ Činnosť občianskych polovojenských, vojenských stavovských a telovýchovných organizácií v oblasti brannej výchovy obyvateľstva a predvojenskej prípravy mládeže v Protektoráte Čechy a Morava definitívne zanikla vydaním nariadenia protektorátnej vlády č. 105/1939, ktoré zrušilo platnosť zákona o brannej výchove z roku 1937. Napokon boli všetky branné organizácie, ktoré sa nepripojili ku kolaboračnému fašistickému hnutiu, nariadeniami ríšskeho protektora rozpustené.⁸⁵ Mnoho ich vedúcich predstaviteľov i radových členov sa však aktívne zapojilo, či už do čs. zahraničného odboja, alebo domáceho ilegálneho hnutia odporu, za čo mnohí zaplatili svojimi životmi.⁸⁶

⁷⁹Slovenská pravda, 12. 6. 1938.

⁸⁰Slovák, 3. 8. 1938. (cit. podľa: BYSTRICKÝ, V.: Politické rozvrstvenie spoločnosti na Slovensku vo svetle obecných volieb roku 1938. In: Historický časopis, 1992, č. 4, s. 450).

⁸¹VNUK, F.: Mať svoj štát znamená život. Politická biografía Alexandra Macha. Bratislava, Odkaz - Ozveny 1991, s. 175.

⁸²KORČEK, J.: S menom vodcu na štíte. Vznik, pôsobenie a zámery Hlinkovej gardy. Historická revue, 4, 1993, č. 6, s. 17.

⁸³ŠNA Bratislava, Policajné riaditeľstvo 1920–1950, kr. č. 122, Mat. 20/30. Úradné noviny, 20, 29. 10. 1938, č. 48. Úradné noviny, 20, 17. 12. 1938, č. 66. Bližšie o spoločenských predpokladoch vzniku Hlinkovej gardy a jej činnosti v prvých dvoch rokoch jej existencie: SUŠKO, L.: Hlinkova garda od svojho vzniku až po salzburské rokovania (1938-1940). In: Zborník Múzea SNP, II. Banská Bystrica, Stredoslovenské vydavateľstvo 1969, s. 167-260.

⁸⁴POKORNÁ, A: Branné organizace, c. d., s. 86.

M. ČAPLOVIČ: SKIZZE VON STELLE UND AUFTRAG DER WEHRORGANISATIONEN IM WEHRSYSTEM DER TSCHECHOSLOWAKEI IN DEN JAHREN 1929–1938

Als Ziel des Beitrages gilt Kartierung von Stelle und Auftrag der in das Wehrsystem der Vor-Münchener Tschechoslowakei eingehenden Wehrorganisationen, deren gegenseitige Verhältnisse und deren Zusammenarbeit mit den obersten Organen der tschechoslowakischen Militärverwaltung auf dem Gebiete der an die Bevölkerung zu leistenden Wehrrüchtigung in Jahren 1929–1938. Die Studie sucht Anschluss auf die während des ersten Dezeniums der ersten Tschechoslowakischen Republik vorhergegangene Forschung. Der Verfasser skizziert die Problematik chronologisch auf dem Hintergrunde politischer Zusammenhänge. Probleme, die unter Lösung einzelner Wehrorganisationen standen, werden von dem Verfasser durch das Beispiel einer Anforderung der Tschechoslowakischen Schützengemeinde (Československej obce streleckej) illustriert, die sich an das Nationalverteidigungsministerium in Sache von Anerkennung ihrer Tätigkeit in den in Jahren 1918–1919 um die Slowakei geführten Kämpfen wendete, und ebenso auch durch die Anforderung, die Uniformen für den Verband jugentlicher Skauts und Skautinen der Tschechoslowakischen Republik (Zváz junákov skautov a skautiek republiky Československej) zu billigen. Das Nationalverteidigungsministerium löste zur gleichen Zeit auch die Beschwerde des Verbandes tschechoslowakischer Rittmeister (Zváz čs. rotmajstrov), der als eine militärische Standesorganisation galt, gegen Verleumdung in der Zeitschrift Orel – dem obersten Presseorgan katholischer Turnerorganisation Tschechoslowakische Adler (Československý orol) – wegen angeblich unverlässliche Statistik, die anhand einer vom Nationalverteidigungsministerium angenommenen Verordnung ausgeübt worden war. Ebenfalls wurde im Herbst 1929 auch die Frage der Präferenzen des Tschechoslowakischen Nationalen Schützenverbandes (Československého národného zväzu streleckého) für die Mitgliedschaft in der Internationalen Schützenunion von dem Nationalverteidigungsministerium gelöst. Die sich verschlimmernde internationale Lage infolge großer Wirtschaftskrise Anfang 30-er führte auch in der Tschechoslowakei zur Intensivierung von Interessen offizieller Wehrorganisationen in eine weiterzuentwickelnde Wehrrüchtigung der Bevölkerung, gerichtet auf vormilitärische Abrichtung der Jugend. Der Verfasser unterstreicht die Aktivität der jüngsten Schützenwehrorganisation – des Verbandes bewaffneter Einheiten (Zväzu ozbrojených jednot – RČS) der in Frage von Realisierung der Wehrrüchtigungspläne an die Bevölkerung als die aktivste unter allen Wehrorganisationen galt. Allerdings aber wurde die meiste Aktivität zur Propagierung und Realisierung der Wehrdece durch den Verband des tschechoslowakischer Offiziere (Zváz československého dôstojníctva) – die größtmassenhafte militärische Standesorganisation tschechoslowakischer Wehrmacht – betrieben. Es ergibt sich aus der Studie, daß dieser Verband als Pflicht empfand, führender Sachverwalter zu sein, der nicht nur praktische Schritte im Wehrrüchtigungsbereiche zu leiten hätte, sondern ebenso auch die Tätigkeit derjenigen Wehrorganisationen mit landesweitem Wirkungsbereich, die mit der offiziellen Wehrpolitik übereinstimmten. In Februar 1930 traten die Vertreter des Verbandes des tschechoslowakischen Offizierswesens mit dem Vorschlag auf, mit einer freiwillige Wehrrüchtigung der Bevölkerung zu starten. Diesem Entwurf entsprechend sollte die Wehrrüchtigung an den Schulen, in staatsfördernden halb-militärischen und militärischen Standesorganisationen und in körpererzieherischen Wehrorganisationen realisiert werden, geleitet von Instruktoren aus den Reihen der in Reserve stehenden und finanziell vom Staate zu belohnenden Offiziere, der Unteroffiziere und Rittmeister. Von den Aktivitäten der körpererzieherischen Wehrorganisationen unterstreicht der Verfasser die Tätigkeit von Tschechoslowakische Adler (Československého orla) und die von Tschechoslowakischen Falken (Československej obce sokolskej), die sich meistens der Sendung von Wehrrüchtigung annäherten. Anfang 30-er wurde seitens der Tschechoslowakischen Schützengemeinde (Československá obec strelecká), des Tschechoslowakische nationale Schützenverband (Čs. národný zväz strelecký) und des Verbandes der Nationalgarden der RČS (Zváz národných gárd) erhöhte Aufmerksamkeit den Wehrrüchtigungsfragen geschenkt. Ebenfalls im Jahre 1932 beschlossen führende Sachverwalter der Tschechoslowakischen Legionärgemeinde (Čs. obce legionárskej), eine Zusammenarbeit mit weiteren Wehrorganisationen beim Gestalten von Bevölkerungwehrrüchtigung einzugehen. Aus diesem Gesichtspunkte wird auch Tätigkeit des Militärischen Wissenschaftsinstitutes (Leteckého ústavu vojenského) näher analysiert, der außer anderem auch Gestalter einer Wehrrüchtigungsumfrage bei Vertretern der befreundeten Armeen war, die an der IX. Versammlung aller Sokol-Verbände teilgenommen hatten. Der Verfasser hat in weiten Zusammenhängen auch die in den 30-ern geleistete Aktiv-

⁸⁵Například Zváz národných streleckých gárd bol rozpustený nariadením ríšskeho protektora Konstantina von Neuratha č. 996/39 zo dňa 17. augusta 1939. (VHA Praha, MNO – Prezídium 1927–1939, kr. č. 13028, sign. 68 3/5).

⁸⁶Například bývalý starosta Čs. obce sokolskej dr. Stanislav Bukovský sa v čase nacistickej okupácie českých krajín zúčastnil sokolského odboja. V októbri 1941 bol uväznený, deportovaný najprv do Terezína a neskôr do Osvienčimu, kde 8. októbra 1942 zahynul. Slovenský sociálnodemokratický politik dr. Ivan Markovič, v rokoch 1921–1939 podpredseda Čs. obce legionárskej a v druhej polovici 30. rokov tiež predseda Zväzu čs. dôstojníctva, odišiel v marci 1939 s rodinou do Prahy, kde nadviazal kontakty s ilegálnym Politickým ústredím. V septembri 1939 ho zatko gestapo, väznený bol na Pankráci, v Dachau a od roku 1940 v Buchenvalde, kde 16. februára 1944 zahynul. Jan Pelikán, od roku 1918 tajomník Čs. obce sokolskej a od roku 1931 aj vedúci redaktor Věstníku sokolského, sa zúčastnil sokolského protifašistického odboja. V októbri 1941 ho zatko gestapo a bol deportovaný do Osvienčimu, kde zahynul 15. februára 1942.

ität solcher politischer Subjekte wie der Nationale faschistische Gemeinde (Národná obec fašistická), Slowakischer Faschisten (Slovenski fašisti) und der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei (KSČ) skizziert. Infolge von Verschlechterung internationalpolitischer Stellung der Republik nach der in Januar 1933 verlaufenen Machtübernahme der Faschisten in Deutschland wurde die Frage der Umsetzung von Wehrrertüchtigung dringend. Der Verfasser befaßt sich auch mit der Frage der Entstehung des Tschechoslowakischen Reiterverbandes (Čs. jazdeckého zväzu) im Frühjahr 1933 bezüglich Lösung von Wehrrertüchtigungsfrage. Im Herbst 1933 entstand eine weitere wehrgerichtete Organisation Freiheitswachenverband der RČS (Zväz stráže slobody). Die Studie behandelt auch wesentliche Änderungen in Organisationsstruktur der Bauernkavallerie in Betreff von erhöhter Orientierung auf Wehrrertüchtigung. Das Bestreben führender Wehrorganisationen nach Inkraftsetzung einer obligatorischen und einheitlichen vormilitärischen Jugenderziehung und Bevölkerungswehrertüchtigung führte in Oktober 1933 zur Einrichtung eines Ausschusses für Steigerung von Bevölkerungswehrkraft. Auch die tschechslowakische Schulverwaltung, die ihre Verordnung über Wehrerziehung an Mittelschulen und Lehrerinstitutionen erlassen hatte, fing im Jahre 1934 an, sich mit der Wehrrertüchtigung zu befassen. Verhältnisse um die Frage von Einleitung obligatorischer Wehrerziehung als auch oft vorgekommene Politisierung dieses Problemes auf dem Boden des tschechoslowakischen Parlamentes im Verlaufe der Jahre 1934–1935 zwangen die tschechoslowakische Militärverwaltung, zu einer wirkungsvollen Lösung der ganzen Frage zuzutreten. Von den Beamten des Nationalverteidigungsministeriums wurde ein neues Gesetzentwurf über Wehrerziehung ausarbeitet, die nach der Verhandlung mit Wehrorganisationen im Jahre 1936 noch weiter unter Durcharbeiten stand. Das Wehrerziehungsgesetz wurde am 1. Juli 1937 von der Nationalversammlung verabschiedet. Anhand von diesem wurde die Wehrerziehung als Bestandteil öffentlicher Erziehungs- und Bildungsfürsorge aufgefasst. Weiters analysiert der Verfasser die praktische Umsetzung des Wehrerziehungsgesetzes. Am 30. Mai 1938 erstellte das Nationalverteidigungsministerium einen Ausführungserlaß zum Wehrerziehungsgesetz. Allerdings die anwachsende innenpolitische Spannung in der Republik infolge drohender Militär aggression seitens Hitlers Deutschland vereitelte schließlich eine Umsetzung von diesem Ausführungserlaß. Das Jahr 1938 folgte in der tschechischen und slowakischen Gesellschaft im Zeichen reihenweise organisierter Wehrhandlungen mit dem Ziele, die öffentliche Meinung aufzuhetzen, Widerstand wachzurufen und die Entschlossenheit der tschechoslowakischen Bürger zur Verteidigung deren Heimat gegen eine eventuell vorgekommenen faschistische Aggression zu demonstrieren. Als massenweiseste Wehrhandlung des Jahres 1938 kann ganz eindeutig die X. Versammlung aller Falken-Verbände bezeichnet werden.

**POLOVOJENSKÉ STRELECKÉ ORGANIZÁCIE – EVIDENCIA
ZAPOŽIČANÝCH, RESP. ODPREDANÝCH ZBRANÍ ČS. VOJENSKOU SPRÁVOU**

1) Zväz národných gárd RČS - stav v roku 1928

typ zbrane	počet kusov
Puška Mannlicher vz. 95	1376
Karabína Mannlicher vz. 90	50
Spolu	1426

2) Čs. obec strelecká - stav k 31. decembru 1931

typ zbrane	počet kusov
puška Mannlicher vz. 95	240
karabína Mannlicher vz. 95	59
puška Wrendl	741
karabína Wrendl	56
puška ruská	200
puška ruská adaptovaná	21
puška francúzska	762
karabína francúzska	368
puška japonská	186
puška talianska	7
karabína talianska	3
puška Mannlicher vz. 88/90	79
puška Mauser vz. 98	27
karabína Mauser	3
puška mexická	6
puška srbská	4
puška Wenzel	24
puška armádna vz. 24	37
spolu	2823

3) Čs. národní zväz strelecký - stav k 31. decembru 1930

typ zbrane	počet kusov
puška francúzska	2508
karabína francúzska	1655
puška japonská	300
puška Mannlicher vz. 88/90	260
puška Mannlicher vz. 95	37
puška ruská	8
karabína Mannlicher vz. 95	8
karabína Wrendl	49
puška Wrendl	15
puška Wenzel	1
puška Steyer vz. 93	1
puška Mauser vz. 98	1
puška mexická	2
puška rumunská	1
puška Mauser (vzor neudaný)	4
puška armádna vz. 24	36
pištol opakovacia Steyer	1
spolu	4904

**PREHLAD ORGANIZAČNEJ SIETE OKRESNÝCH ORGANIZÁCIÍ SEDLIACKEJ
JAZDY NA SLOVENSKU**

(stav k 1. septembru 1932)

P. č.	Okresné organizácie Sedliackej jazdy (SJ)	Starosta	Konateľ	Náčelník
1.	Bratislava	Dr. J. Halla	V. Bargár	Ing. Holub
2.	Nitra	Pavel Ondra	J. Pavelčík	Titus Rožnay
3.	Nové Zámky	J. Ďuriš Frndák	J. Šimovič	Arnošt Rozsival
4.	Parkan (sídlo Kôbölkut – Gbelce)	B. Štolc	V. Weber	J. Kozák
5.	Komárno	A. Stříbrský	K. Drábek	kpt. Lichtenberk
6.	Šamorín	S. Vojáček	J Lovci	J. Krejčí
7.	Levice	Karol Šimko	J. Drdoš	J. Fojtík
8.	Trenčín	Ján Zongor	O. Blažko	Ondrej Šebáň
9.	Turčiansky Svätý Martin	Ján Lichner	O. Gulis	Ing. Štěpán
10.	Zvolen	J. Alinger	M. Hric	Emil Vychodil
11.	Lučenec	Ing. J. Horák	B. Fischer	Jozef Kozák
12.	Krupina	Jozef Bizík	založená 2. augusta 1932	
13.	Rimavská Sobota	Dr. Daxner	J. Kolbinger	Kpt. Kokrda
14.	Košice	Ing. J. Ferulík	Ing. J. Kučera	J. Kožený
15.	Prešov	Dr. S. Trejbal	Dr. Milan Klč	J. Jarsch
16.	Trebišov	Ludovít Svoboda	B. Žatecká	Lev Dvořák
17.	Spišská Nová Ves	Ondrej Devečka	J. Bendík	Kpt. Lejhanec

ORGANIZÁCIA ZBOROV SEDLIACKEJ JAZDY NA SLOVENSKU

(stav k 1. septembru 1932)¹

P. č.	Meno a sídlo zboru	Starosta	Konateľ	Náčelník	Sústred'uje S. J. z okresov
1.	Západoslovenský Zbor S. J. dr. Pavla Blahu v Bratislave	J. Teplanský, poslanec, Košolná	J. Hadamovský	Ing. J. Holub, Bratislava	Bratislava Šamorín Komárno Köbölkut (Gbelce) Nové Zámky Nitra Levice Trenčín
2.	Stredoslovenský zbor S. J. Jana Jiskru z Brandýsa v Lučenci	Miroslav Dugáček, Lučenec	J. Strnad, Profesor v Lučenci	Ing. V. Nachtigal, B. Bystrica	Lučenec Rimavská Sobota Krupina Zvolen
3.	Východoslovenský Zbor S. J. generála Milana Rastislava Štefánika v Košiciach	čestný starosta: arm. gen. Josef Šnejdárka, starosta: A. Šelmec, senátor, Košice	B. Drábek, Košice, Hlavná ul. 12	Kpt. V. Jiřík, Košice	Košice Prešov Trebišov Spišská Nová Ves
4.	Prípravný výbor pre Zbor Turčiansky	Samo Šikura, Mošovce	Ondrej Gulis, Turčiansky Svätý Martin, Roľnícky dom	Ing. Štěpán Záturčie pri Turč. Sv. Martine	Zatiaľ len v Turčianskom Svätom Martine

ROZVOJ ČLENSKEJ ZÁKLADNE SOKOLSTVA NA SLOVENSKU 1921 – 1947²

ROK	Jednoty	Členstvo	Dorast	Žiactvo	Spolu
1921	101	14 787	2 751	4 900	22 438
1929	142	14 818	2 930	7 144	24 892
1937	174	24 077	8 459	16 842	49 378
1947	96	12 412	3 520	6 262	22 290

¹Spracované podľa: Chovateľ Jazdec, 1932, č. 1

²Prevzaté: Encyklopédia Slovenska, V. zv. R – Š. Bratislava, Veda 1981, s. 540.

VYHLÁSENIE PRÍPRAVNÉHO VÝBORU NÁRODNEJ GARDY V ČADCI K OBČANOM

(pravdepodobne z februára 1935)

OBČANIA!

Žijeme v dobe neistej. Pozorujúc vývoj pomerov v Európe, musíme konštatovať, že všetky štáty prejavujú zrejmu nervozitu a netaja sa obavami, že obloha je hrozivými mrakmi zatiahnutá a že v každej chvíli môže vyslahnúť blesk vojny.

V okolitých štátoch robia sa tajomné prípravy, o ktorých nič bližšieho nevieme, ale tušíme, že sa horúčkovite zbrojí. Každý občan je vradený do obrovského aparátu militarizácie, aby bol na svojom mieste, jako dôležité kolečko drtiaceho stroja, pripravený na okamih, keď nezodpovedná ruka strašný tento stroj spustí.

Čo robíme u nás?

Zostávame divákmi bez záujmu: Tušíme nebezpečie, ale nepripravujeme sa na to, aby sme boli schopní postaviť sa na odpor, keby nepriateľ napadol našu vlasť.

Spoliehame sa na armádu!

Armáda v modernej válke, hoci je hlavným činiteľom, nestačí na všetky úlohy, môže byť skvelá, dobre pripravená, ale spolieha a spoliehať musí na pomoc občanstva.

Každý jednotlivec trebárs aj, ktorý vojakom nebol, môže sa armáde stať platným a významným pomocníkom, keď zná svoje miesto, na ktorom sa jeho schopnosti uplatniť môžu.

Aby sa stal platnou jednotkou v obrane, je ho treba pripraviť, vycvičiť.

Túto prípravu branného občana vzaly na seba

NÁRODNÉ GARDY

Národná Garda bude vybudovaná v každom väčšom meste.

Národná Garda číta dnes v mnohých mestách a obciach tisíce členov.

Národné Gardy sú polovojenskými nepolitickými organizáciami, sdružujúcimi všetkých občanov v práci najvznešenejšej – v obrane štátu.

Čo majú v programe Národné Gardy?

Sdružujú všetkých občanov bez rozdielu, či bývalých vojakov, alebo nevojakov, ktorí sa chcú pripravovať k obrane štátu.

Cvičia svojich členov v zachádzaní so zbraňou a pripravujú ich pre určité úlohy, v ktorých by sa každý mohol najvhodnejšie uplatniť.

Organizujú silné ozbrojené jednotky, aby v okamžiku potreby boli pripravené k ochrane života a majetku svojich spoluobčanov.

Pripravujú svojich členov, aby na pr. pri leteckých útokoch, evakuáciach atď. vedeli chrániť Vás i Vašu rodinu a pomáhať podľa pripravených plánov.

Informujú svojich členov o jednotlivých úkoloch, ktoré ich môžu v určitých chvíľach očakávať, aby ich mohli ihneď prevádzať a aby zabránili tak bezhlavosti, panike, zúfalstvu a rozvratu.

Vychovávajú dorast v činorodej láske k vlasti a prevádzajú s ním predvojenskú výchovu podľa presne určených smerníc.

Zdokonaľujú a osviežujú výcvik záložníkov tým, že ich stále soznamujú s novinkami výcviku prevádzaného v armáde.

Konajú prednášky a kurzy prístupné širšej verejnosti o veciach vojenských.

Spolupracujú svorne so všetkými organizáciami telovýchovnými.

Sústreďujú na svojej neutrálnej pôde všetky manifestačné akcie na pr. organizácie, dni brannosti a podobné.

Po príklade zemi historických zakladáme takúto Národnú Gardu aj u nás.

Je povinnosťou každého občana, ktorému slová „láska k vlasti a národu“ nie sú len prázdnyimi slovami, aby sa stal členom tejto organizácie, pripravujúcej nekompromisne vojenským spôsobom prípravu k obrane republiky.

Voláme všetkých starých a mladých záložníkov i nevojakov, Orlov, Sokolov a členov iných štátotvorných spolkov, ktorí opravdu milujú svoju vlasť, aby prešli medzi nás.

Naše mesto vstupuje do radov tých obcí a miest, ktoré chápu, že k obrane vlasti nestačia len slová, ale potrebné sú aj činy.

Sme si vedomi toho, že dobrou službou, potrebnou k obrane vlasti, konáme aj mieru najlepšiu službu, lebo nepriateľ vediac, že by v prípade prepadnutia musel zápasit' o každú piad' zeme a o každý strom, nedal by sa strhnúť k ukvapenosti a k prenáhlenému činu.

Podporujte preto Národnú Gardu, manifestujte tým, že celý československý národ chce sa v prípade potreby postaviť so zbraňou v ruke proti každému nepriateľovi a útočníkovi.

Prípravný výbor.

F. Procházka, Čadca

ZOZNAM SPOLKOVÝCH ORGANIZÁCIÍ, DO KTORÝCH MOHLI VSTÚPIŤ VOJENSKÉ OSOBY V ČINNEJ SLUŽBE BEZ OSOBITNÉHO POVOLENIA

Výber organizácií branného charakteru (1929 – 1938)

Názov spolkovkej organizácie	Vstup povolený výnosom MNO Čj.:
Vzájomne sa podporujúci spolok bývalého 31. Domobraneckého práporu „Foligno“ z Talianska so sídlom v Prahe	Čj. 18.491 — prez. / 1. oddel. 1929
Zväz príslušníkov bývalých čs. domobraneckých práporov z Talianska so sídlom v Prahe	Čj. 7.098 — prez. / 1. oddel. 1930
Kruh srbských legionárov	Čj. 9.690 — prez. / 1. oddel. 1930
Združenie slovenských dobrovoľníkov z rokov 1918—1919 so sídlom v Bratislave	Čj. 19.540 — prez. / 1. oddel. 1931
Čs. obec strelecká	Čj. 13.745 — prez. / 1. oddel. 1932
Združenie legionárskeho dorastu so sídlom v Prahe	Čj. 19.631 — prez. / 1. Oddel. 1933
Kruh čs. legionárov židovského pôvodu so sídlom v Prahe	Čj. 26.689 — prez. / 1. oddel. 1933
Národné gardy združené vo Zväze národných gárd RČS	Čj. 33.773 — prez. / 1. oddel. 1934
Združenie bratov bývalého II. pluku Stráže slobody a ich priateľov v Českých Budějoviciach	Čj. 34.150 — prez. / 1. oddel. 1934
Dunajská stráž so sídlom v Bratislave a jej miestne pobočky	Čj. 15.554 — prez. / 1. oddel. 1935
Združenie príslušníkov – dobrovoľníkov 1. čs. pešieho pluku na Slovensku a bývalých vojenských účastníkov národného oslobodenia so sídlom v Prahe a jeho miestne pobočky	Čj. 16.736 — prez. / 1. oddel. 1935
Všetky združenia čs. dobrovoľníkov 1918—1919, organizované v Čs. obci dobrovoľníkov z rokov 1918—1919 so sídlom v Prahe	Čj. 20.493 — prez. / 1. oddel. 1936
Združenie bratov plukov Stráže slobody, sokolských práporov a stotín (rôt) 1918—1919 so sídlom v Prahe a jeho pobočky	Čj. 33.363 — prez. / 1. oddel. 1936
Branný zbor čs. motoristov (BZČM) so sídlom v Prahe	Čj. 1.195 — prez. / 1. oddel. 1938

Spracované podľa: Služobnej knihy čs. brannej moci, Prír. 66. MNO 1934, spolu s opravami a dodatkami do roku 1938.